

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA**

Studijní program: M4101 Zemědělské inženýrství

Studijní obor: Provozně podnikatelský

PRODUKTIVNÍ PRACOVNÍ TÝMY

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Danuše Nichtburgerová

Vypracovala:
Eva Vrbková

2007

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zemědělská fakulta
Katedra práva
Akademický rok: 2004/2005

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Eva VRBKOVÁ
Stužijní program: M4101 Zemědělské inženýrství
Stužijní obor: Provozně podnikatelský obor

Název tématu: Produktivní pracovní týmy.

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce bude zaměřit se na jedno z klíčových témat psychologie řízení, a to je úloha psychologie při vytváření produktivních pracovních týmů.

V úvodu práce se autorka v problematice zorientuje teoreticky.

V hlavní části práce provede kvalitativní výzkum a bude testovat hypotézu, že úloha psychologa při vytváření efektivních pracovních týmů je nazastupitelná.

Kvalitativní data bude sbírat prostřednictvím pozorování a rozhovorů, jejichž témata budou koncipována široce.

Výstupem její práce bude s jedinečností, hloubkou poznání a koloritem vyzkoumat úlohu psychologa při vytváření pracovních týmů v diplomantkou vybrané velké organizaci.

Rozsah práce: 50-60 stran
Rozsah příloh: dle potřeby
Forma zpracování diplomové práce: tištěná

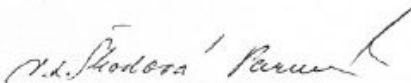
Seznam odborné literatury:

- Štikar, J., Rymeš, M., Riegel, K., Hoskovec, J.: Základy psychologie práce a organizace. Praha, Karolinum 1996.
Werther, W.B., Davis, K.: Lidský faktor a personální řízení. Praha, Victoria Publishing 1992.
Milkovich, G. T., Boudreau, J. W.: Řízení lidských zdrojů. Praha, Grada 1993.
Myers, D. G.: Social psychology. New York, McGraw Hill 1996.

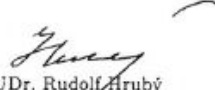
Vedoucí diplomové práce: PhDr. Danuše Nichtburgerová
Katedra práva

Datum zadání diplomové práce: 9. února 2005
Termín odevzdání diplomové práce: 30. dubna 2007

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA
studijní oddělení
Studentská 13
370 05 České Budějovice

prof. Ing. Magdalena Hrabánková, CSc.
děkan

L.S.

JUDr. Rudolf Hrubý
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 9. března 2005

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny citované prameny uvádím v seznamu použité literatury.

V Českých Budějovicích 12. 4. 2007

.....

Eva Vrbková

PODĚKOVÁNÍ

Za vedení diplomové práce bych ráda poděkovala paní PhDr. Danuši Nichtburgerové. Dále bych ráda poděkovala všem, kteří mi byli při psaní této práce nápomocni, zejména panu PhDr. Mgr. Václavu Lukešovi a panu pplk. Zdeňku Pflegerovi.

Obsah

1. ÚVOD	9
2. CHARAKTERISTIKA POLICEJNÍHO SBORU	10
2.1. NÁPLŇ PRÁCE POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY.....	11
2.2. POVINNOSTI POLICISTY.....	12
3. CHARAKTERISTIKA POLICEJNÍ PSYCHOLOGICKÉ SLUŽBY	13
3.1. HISTORIE POLICEJNÍ PSYCHOLOGIE.....	14
3.2. STRUKTURA PSYCHOLOGICKÝCH PRACOVÍŠŤ.....	16
3.3. NÁPLŇ PRÁCE PSYCHOLOGICKÝCH PRACOVÍŠŤ.....	17
3.4. ETICKÝ KODEX PSYCHOLOGA V RESORTU MINISTERSTVA VNITRA.....	19
4. PRACOVNÍ TÝM	21
5. METODIKA A CÍL PRÁCE	23
6. HLAVNÍ OBLASTI ČINNOSTI POLICEJNÍCH PSYCHOLOGŮ	24
6.1. ČINNOST PŘI VÝBĚRU POLICISTŮ.....	25
6.1.1. nároky na psychiku policisty.....	25
6.1.2. psychologické vyšetření žadatele.....	28
6.2. ČINNOST PŘI VÝUCE POLICISTŮ.....	30
6.3. ČINNOST PŘI VÝCVIKU JEDNÁNÍ.....	32
6.3.1. antistresový program.....	32
6.3.2. asertivita.....	36
6.3.3. jednání se suicidanty.....	38
6.3.4. transakční analýza.....	41
6.4. PORADENSTVÍ.....	43
6.5. POSTTRAUMATICKÁ PÉČE.....	44
6.6. KONZULTAČNÍ ČINNOST PŘI OBJASŇOVÁNÍ A VYŠETŘOVÁNÍ.....	48
7. SESTAVOVÁNÍ PRACOVNÍCH TÝMŮ V POLICII ČESKÉ REPUBLIKY	55
8. ZÁVĚR	57
9. SUMMARY	59
PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY	60
SEZNAM PŘÍLOH	61
PŘÍLOHA 1	
PŘÍLOHA 2	

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá produktivními pracovními týmy. Téměř každá organizace dnes vytváří pracovní týmy pro řešení nejrůznějších problémů a úkolů dlouhodobého i krátkodobého charakteru.

Zaměřila jsem se na pracovní týmy Policie České republiky, zejména pak na úlohu psychologa při tvorbě těchto týmů. Policie a její pracovní týmy neprodukují na rozdíl od hospodářských organizací hmotné statky, nýbrž nemateriální hodnoty pro uspokojování potřeb společnosti, z nichž nejdůležitější je potřeba bezpečí.

Nejprve se budu zabývat charakteristikou policejního sboru, náplní jeho práce a povinnostmi policisty. Dále představím policejní psychologickou službu.

V další části diplomové práce přiblížím teoretický pohled na pracovní skupiny a pracovní týmy.

Následně se budu věnovat činnosti policejního psychologa. Jednotlivé činnosti rozeberu z teoretického i praktického hlediska. Představím důvody a způsob tvorby policejních pracovních týmů. Zejména se zaměřím na úlohu psychologa při tvorbě těchto týmů. Mým cílem je potvrdit hypotézu, že role psychologa je při tvorbě policejních pracovních týmů nezbytná a nezastupitelná.

2. Charakteristika policejního sboru

Policie je ozbrojený bezpečnostní sbor, který plní úkoly ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti. Policie je podřízena Ministerstvu vnitra. Tvoří ji Policejní prezidium České republiky, útvary s působností na celém území České republiky a útvary s územně vymezenou působností. Policejní útvary zřizuje ministr vnitra na návrh policejního prezidenta.

V policii působí služba pořádkové policie, služba kriminální policie, služba dopravní policie, služba správních činností, ochranná služba, služba policie pro odhalování korupce a závažné hospodářské trestné činnosti, služba cizinecké a pohraniční policie, služba rychlého nasazení, služba železniční policie a letecká služba (organizační schéma Policie České republiky je uvedeno v příloze 1).

V čele Policejního prezidia České republiky stojí prezident; policejní prezident je nadřízený všem policistům vyjma těch, kteří plní úkoly v ministerstvu nebo v útvarech vyšetřování. Policejního prezidenta jmenuje a odvolává ministr vnitra se souhlasem vlády České republiky – policejní prezident je odpovědný ministrovi vnitra za činnost policie (*Zákon o policii*).

V České republice je v současné době při počtu 10 196 838 obyvatel 47 305 policistů, to znamená, že na 216 občanů připadá jeden policista.

2.1. Náplň práce Policie České republiky

Policie plní tyto úkoly:

- chrání bezpečnost osob a majetku
- spolupůsobí při zajišťování veřejného pořádku a činí opatření k jeho obnovení, pokud byl porušen
- vede boj proti terorismu
- odhaluje trestné činy a zjišťuje jejich pachatele
- koná vyšetřování o trestných činech
- zajišťuje ochranu státních hranic ve vymezeném rozsahu
- zajišťuje ochranu ústavních činitelů České republiky a bezpečnost chráněných osob, kterým je při jejich pobytu na území České republiky poskytována osobní ochrana podle mezinárodních dohod
- zajišťuje ochranu zastupitelských úřadů, ochranu sídelních objektů Parlamentu pokud zákon nestanoví jinak, prezidenta republiky, Ústavního soudu, Ministerstva zahraničních věcí, ministerstva vnitra a dalších objektů zvláštního významu pro vnitřní pořádek a bezpečnost, které určí vláda na návrh ministra vnitra; zajišťuje ochranu objektů, pro které taková ochrana vyplývá z mezinárodní dohody, kterou je Česká republika vázána
- dohlíží na bezpečnost a plynulost silničního provozu a spolupůsobí při jeho řízení
- odhaluje přestupky
- projednává přestupky, pokud tak stanoví zvláštní zákon
- vede evidence a statistiky potřebné pro plnění svých úkolů
- vyhledává celostátní pátrání; přitom je oprávněna zveřejňovat údaje nezbytné k identifikaci hledaných osob
- na základě vyzoomění orgány Vězeňské služby České republiky provádí úkony související s bezprostředním pronásledováním osob, které uprchly z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody
- zadržuje svěřence s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, kteří jsou na útěku a spolupůsobí při jejich vyhledávání
- zajišťuje pohotovostní ochranu jaderných zařízení, která určí vláda České republiky, a podílí se na fyzické ochraně jaderného materiálu při jeho přepravě podle zvláštního zákona
- kontroluje doklady o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla podle zvláštního právního předpisu
- plní také úkoly státní správy, pokud tak stanoví zákon
- plní úkoly při zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku, které jí ukládají příslušné orgány obcí za podmínek stanovených zvláštními předpisy
- útvar ministerstva pro inspekční činnost (útvar inspekce) odhaluje trestné činy páchané policisty; tento útvar je přímo řízen ministrem vnitra (*Zákon o policii*).

2.2. Povinnosti policisty

Policista je povinen:

- plnit úkoly, které mu ukládá zákon a další obecně závazné právní předpisy, plnit rozkazy a pokyny služebních funkcionářů a nadřízených – se svými povinnostmi a úkoly musí být policista řádně seznámen
- vykonávat řádně a svědomitě službu podle svých sil, znalostí a schopností
- ohlásit svému nadřízenému závady a nedostatky, které ztěžují nebo ohrožují výkon služby
- při výkonu služby dodržovat pravidla zdvořilosti
- odepřít splnění rozkazu uloženého nadřízeným, pokud by tím sám spáchal trestný čin – tuto skutečnost musí policista hlásit vyššímu nadřízenému
- upozornit nadřízeného, pokud se domnívá, že jeho rozkaz je v rozporu s obecně platným právním předpisem – pokud nadřízený na splnění rozkazu trvá, je policista povinen uposlechnout.

Základní povinnosti nadřízeného jsou tyto:

- organizovat, řídit, kontrolovat a hodnotit výkon služby svých podřízených
- zabezpečovat, aby policisté byli pro výkon služby řádně vyškoleni a vycvičeni
- vytvářet příznivé podmínky pro výkon služby
- oceňovat příkladné plnění služebních povinností a záslužné činy
- vyvozovat důsledky z porušení služebních povinností

Služební funkcionář může při příkladném plnění služebních povinností udělit policistovi kázeňskou odměnu. Jedná se o písemnou pochvalu, peněžitý nebo jiný dar a mimořádně povýšení nebo jmenování do důstojnické hodnosti. Pokud policista svou vinou poruší základní povinnosti policisty, ale nespáchá trestný čin, jedná se o kázeňský přestupek. Za kázeňský přestupek udělí služební funkcionář jeden z těchto kázeňských trestů:

- písemnou důtku
- snížení funkčního platu až o 15% nejvýše na dobu 3 měsíců
- snížení hodnosti o jeden stupeň až na dobu jednoho roku – tento trest nelze uložit policistovi v hodnosti rotného, podporučíka nebo generálmajora
- zákaz činnosti
- propadnutí věci

Pokud k nápravě policisty a k obnovení služební kázně stačí výtky, kázeňský trest se neuloží. Policista musí mít možnost se k věci vyjádřit, navrhnout důkazy a hájit se. Služební funkcionář musí také vyslechnout toho, kdo podnět podal (*Zákon o služebním poměru*).

3. Charakteristika policejní psychologické služby

Psychologická pracoviště jsou zřizována v rámci útvarů Ministerstva vnitra, útvarů Policie České republiky a útvarů vyšetřování jako samostatné organizační celky přímo podřízené řediteli útvaru, při kterém jsou zřízena, případně jsou začleněna do organizační struktury personálních pracovišť a jsou podřízena vedoucímu personálního pracoviště.

Pracoviště policejní psychologické služby jsou zřízena Pokynem ministra vnitra ze dne 3. září 1999, kterým se vydává Statut psychologických pracovišť Ministerstva vnitra a Policie České republiky (*Pokyn ministra vnitra č. 94/1999*).

3.1. Historie policejní psychologie

První kontakty mezi policií a psychologii se datují do dvacátých let minulého století. Hlavní okolnost, která podnítila systematický vstup psychologů do resortu určeného k zajišťování bezpečnosti, byl výběr uchazečů o policejní povolání. Záhy k výběru přistupuje o aspekt přípravy, neboť podle poznatků personální psychologie je nutné pracovníka nejen vybrat, ale také odborně připravit.

V Německu se psychotechnická vyšetření provádí od dvacátých let minulého století. Tvorbě vhodných výběrových procedur brzy přibývá psychologické proškolení určené pro vyšší policejní pozice. S nástupem fašismu je rozvoj policejní psychologie přerušena a v roce 1933 je psychologie vyškrtána ze seznamu předmětů vyučovaných na tehdejší policejním institutu v Berlíně. Teprve v roce 1949 se psychologie vrací do německého policejního školství. V roce 1964 zřizuje bavorská policie vlastní psychologické pracoviště, Polizeipsychologischer Dienst (policejněpsychologickou službu), které zkoumá psychologické otázky běžných i mimořádných policejních situací a produkuje poznatky pro zkvalitnění policejního výkonu.

Ve Švýcarsku se psychologie etabluje u policejního sboru města Curych. Od roku 1922 vyžadovalo policejní ředitelství města psychotechnické osvědčení. Ke vzniku profese policejního psychologa dochází až začátkem 70. let minulého století – v roce 1966 byli vybráni 2 policisté ke studiu na Institutu pro aplikovanou psychologii a po 3 letech studia se s diplomem podnikového psychologa stali prvními zaměstnanci nově zřízeného psychologického pracoviště.

V Rakousku je psychologie poprvé zařazena do profesní přípravy vyšších policejních pozic v roce 1958. O institucionalizované policejní psychologii lze hovořit až od roku 1974, kdy vzniklo centrální psychologické pracoviště při spolkovém Ministerstvu vnitra, které se zabývalo výběrem a vzděláváním policistů.

Obdobným vývojem jako v zahraničí prošla i tuzemská policejní psychologie. V období první republiky platila zákonná povinnost podrobit se psychologickému vyšetření pro zájemce o práci u policie i četnictva. Vyšetření prováděl výhradně Psychotechnický ústav v Praze a doporučující závěr psychologického vyšetření byl limitující podmínkou pro přijetí žadatele. Tato povinnost byla v souvislosti s politickým vývojem v roce 1937 zrušena. Psychologické posuzování způsobilosti pro výkon policejní profese bylo obnoveno v roce 1970 a svěřeno policejním psychologům. V 70. letech minulého století u nás dochází k institucionalizaci policejní psychologie s tím, že k jejím hlavním úkolům patří personální výběr a sféra psychologické průpravy policistů.

Dnes je uplatnění psychologů v policii přijímáno bez výhrad a pochybností. Profesionální základ reprezentuje personální diagnostika nebo pedagogické působení v policejním školství. Psychologové jsou také zapojováni do řešení konkrétních problémů policejní praxe – jsou např. žádáni o odborná stanoviska ke složitým kriminálním případům, podílí se na public relations a mediální komunikaci (styk s veřejností, utváření image policie), jsou konzultováni v případech problematických pracovních výkonů a zapojují se do policejní prevence kriminality.

V roce 1985 se poprvé koná mezinárodní fórum policejní psychologie. Nejdříve se sešli policejní psychologové ze zemí NATO na pracovním setkání, následuje mezinárodní

kongres policejní psychologie v Quantiku (USA) organizovaný tamní akademií FBI. Na pořadu jednání byly odborné otázky, především formulace problémových okruhů, které ve svém souhrnu vytváří osnovu nově vznikající nauky policejní psychologie. Jsou publikovány první oborové práce: *Modern police psychology* (Chander), *Brennpunkte der Polizeipsychologie* (Stein), *Úvod do policajnej psychologie* (Čech).

Policejní psychologie dnes představuje pestrou, rychle se rozvíjející profesi. Policejní psycholog se musí orientovat také v soudní a kriminální psychologii, právu a policejních činnostech včetně jejich právní úpravy (*Čírtková, 2000*).

3.2. Struktura psychologických pracovišť

Organizační struktura psychologických pracovišť je přímo závislá na rozsahu zabezpečované problematiky a v souladu s obsahem stanovených pracovních činností jsou v jejím rámci zřizovány funkce psychologa a laborantky. Počet těchto funkcí je limitován poměrem 1 psycholog a 1 laborantka maximálně na 1 500 pracovníků, kteří jsou zabezpečováni v oboru působnosti psychologického pracoviště. V případě potřeby může být zřízena v rámci uvedeného pracoviště funkce sociologa. Za činnost psychologického pracoviště odpovídá vedoucí psycholog.

Psychologická pracoviště jsou v materiální péči příslušných útvarů dle stanoveného standardu (*Pokyn ministra vnitra č. 94/1999*).

3.3. Náplň práce psychologických pracovišť

Konkrétní obsahová náplň práce jednotlivých pracovišť ministerstva je profilována potřebami útvarů, při nichž tato pracoviště působí.

Psychologické pracoviště plní zejména tyto úkoly:

- provádí psychologická vyšetření uchazečů o přijetí do služebního, případně pracovního poměru; spolupracují při vytváření regionálního systému náborové a výběrové činnosti
- posuzují psychickou způsobilost při zařazování zaměstnanců do řídicích a speciálních funkcí (vyšetřovatelé, kriminalisté, řidiči...) a u uchazečů o studium na civilních a resortních školách
- provádí speciálně zaměřená psychologická vyšetření příslušníků Policie České republiky opakovaně kázeňsky trestaných, těch, kteří se dopustili trestné činnosti nebo jsou problémoví z hlediska výkonu služby s cílem zjistit příčiny vzniku negativních jevů a doporučit vhodné opatření
- poskytují preventivní psychologické služby policistům, kteří byli napadeni, použili zbraně, účastnili se zvláště nebezpečného zákroku, eventuálně použili při zákroku nepřiměřený postup
- poskytují sociálně psychologický servis jednotlivým pracovištím (zkoumají sociální klima pracovišť, provádí expertní činnost, vedou školení a odborné kurzy zaměřené na zvyšování sociální kompetence řídicích i výkonných pracovníků)
- poskytují poradenské služby zaměstnancům a jejich rodinným příslušníkům, spolupracují se speciálními pracovišti (pedagogicko-psychologické poradny, manželské a předmanželské poradny, psychoterapeutické služby), v součinnosti s lékaři posuzují změny pracovní způsobilosti
- spolupracují s kriminální službou a s útvary vyšetřování při řešení speciálních situací, které vyžadují psychologickou intervenci
- účastní se výzkumné činnosti, participují na úkolech oddělení psychologie a sociologie odboru personální péče a vzdělávání, které také zajišťuje koordinovanou spolupráci mezi jednotlivými psychologickými pracovišti ministerstva; provádí vlastní průzkumné sondáže dle potřeb příslušného útvaru
- spolupracují s policejními školami při výběru učitelů, vychovatelů a instruktorů pro řízenou praxi, přispívají ke zvyšování jejich odborné kvalifikace; podílí se na vytváření školské koncepce jednak přímou účastí na výchovně vzdělávacím procesu, jednak jeho didaktickým zabezpečením
- publikují v odborných časopisech, aktivně se zúčastňují seminářů a konferencí; provádí osvětovou činnost pro veřejnost, spolupracují s tiskovými mluvčími, s pracovníky náboru a s kriminalisty na úseku prevence

Při psychologických vyšetřeních v rámci výběrů uchazečů je používán standardní soubor psychologických metod, který může být doplněn o další metody dle individuálního rozhodnutí psychologa. Výsledky a závěry psychologického vyšetření mají jednotnou formu a jsou archivovány na psychologických pracovištích. Veškerá data ze všech psychologických vyšetření jsou k dispozici oddělení psychologie a sociologie. Vedoucí psychologové předkládají oddělení psychologie a sociologie zprávy o plnění úkolů v rámci jimi řízených pracovišť jednou ročně.

Do personálního spisu uchazeče se zakládá stanovisko pro přijetí, které vychází ze závěrů psychologického vyšetření. V případě přijetí uchazeče se zpracovává stručná charakteristika možného využití jeho schopností pro potřeby policejní praxe. Další podrobnosti psychologického vyšetření může odpovědný pracovník konzultovat s příslušným psychologem (*Pokyn ministra vnitra č. 94/1999*).

3.4. Etický kodex psychologa v resortu Ministerstva vnitra

Základní principy práce policejního psychologa jsou:

Zodpovědnost

Psycholog přijímá plnou odpovědnost za následky svých činů, za výběr metod použitých při psychologické činnosti, při vyšetřování, analýze a referování; vůči osobním, sociálním, organizačním, finančním nebo politickým situacím a tlakům, které by mohly vést k nesprávnému použití jeho vlivu, se snaží zachovávat neutrální postoj.

Kompetence

Psycholog poskytuje takové služby a používá takové techniky, pro které je kvalifikován a se kterými má zkušenosti; v oblastech, ve kterých nemá psycholog zkušenosti, nebo ve kterých neexistují standardy, musí psycholog chránit zájmy klienta.

Morální a právní aspekty

Jako zaměstnanci (v roli podřízených nebo nadřízených) se psychologové nepropůjčují k činnostem a postupům, které jsou nehumánní nebo mají za následek nezákonné nebo neoprávněné jednání včetně postupů se zřetelem na rasu, postižení, věk, sexuální orientaci, náboženský nebo národnostní původ atd.; ve své profesionální roli se psycholog vyvaruje činů, které porušují nebo omezují legální nebo občanská práva klientů, nebo jiných zúčastněných osob.

Důvěrnost

Primárním závazkem psychologa po dobu psychologické činnosti je respektování důvěrnosti informací, získaných od osob zapojených do této činnosti; odhalování takovýchto informací je možné jen se souhlasem příslušné osoby nebo jejího zákonného zástupce, s výjimkou takových mimořádných případů, kdy hrozí bezprostřední ohrožení osoby nebo jiných osob; v případech, kdy je to vhodné, psycholog informuje svého klienta nebo zúčastněné osoby o právních hranicích důvěrnosti.

Prospěch klienta

Psycholog respektuje osobnost lidí, se kterými pracuje; pokud vzniknou střety zájmů mezi klienty a institucí, která zaměstnává psychologa, psycholog objasní povahu a směr loajalitu a zodpovědnosti a informuje všechny účastníky o jejich závazcích; psycholog plně informuje klienta o cíli a povaze hodnotícího, terapeutického nebo tréninkového postupu.

Profesionálnost vztahů

Psycholog se chová a jedná s vědomím povinnosti zohledňovat určité potřeby, kompetence a závazky svých kolegů v psychologii i v jiných profesích; respektuje své kolegy, bere v úvahu tradici a praxi jiných profesních skupin a spolupracuje s nimi.

Používání technik

Při vývoji, publikování a zejména využívání psychologických diagnostických technik, ale i technik výcvikových a terapeutických, psycholog dbá na prospěch klienta a jeho zájmy; chrání se před nesprávným používáním technik a interpretací jejich výsledků.

Výzkum

Rozhodnutí převzít na sebe zodpovědnost za výzkum má vycházet z psychologovy úvahy, jak nejlépe přispět psychologické vědě; na základě této úvahy a při rozhodnutí vést nebo se podílet na výzkumné činnosti, psycholog provádí s tím spojené úkony s úctou a zájmem o předmět výzkumu, s přihlédnutím k důstojnosti a dobru lidí, kteří jsou účastníky výzkumu.

Aktivity na veřejnosti

Při jakékoliv aktivitě na veřejnosti dbá psycholog dobrého jména oboru, který reprezentuje, stejně tak, jako organizace, která jej zaměstnává; proto se řídí předpisy a normami, které tuto oblast vymezují.

Zodpovědnost vůči zaměstnavateli

Přijetí funkce psychologa v resortu Ministerstva vnitra současně znamená, že se psycholog identifikuje se základním zaměřením a principy této organizace; respektuje vnitřní normy, pravidla a dbá na soulad mezi nimi a svou etickou praxí (<http://www.mvcr.cz>).

4. Pracovní tým

Zapojením do pracovního procesu se člověk stává členem určité pracovní skupiny. Pracoviště představuje vždy skupinu zaměstnanců, která splňuje odborné a společenské požadavky určité skladby pracovních úkolů a při jejich plnění spolupracuje či koordinuje svou činnost. Pracovní skupina je tvořena určitým souborem osob spjatých spoluúčastí při plnění stanoveného pracovního úkolu, vnitřním uspořádáním (strukturou) a jednotným vedením. Pracovní skupina je částí zaměstnaneckého kolektivu organizace.

Rozhodující charakteristikou pracovní skupiny je zaměření na pracovní úkol. Vždy je to společensky užitečný úkol, který souvisí s vyvážením určitých hodnot a uspokojováním určité společenské potřeby. Hlavním posláním pracovní skupiny může tedy být výroba, přeprava, prodej, výuka, péče o nemocné, zajišťování určité služby, výzkumná činnost, umělecká činnost a podobně. Pracovní skupina plní i úkoly, které sice nemají bezprostřední ekonomický ráz, ale které se mohou do ekonomických výsledků výrazně promítnout. Je to vytváření společných postojů, názorů a soudů pracovníků, tedy ovlivňování jejich jednání a prožívání (*Mayerová, Růžička, 1999*).

Pracovní skupinu vymezují následující charakteristiky:

- pracovní cíle spočívající ve vytváření materiálních i nemateriálních hodnot sloužících k uspokojování potřeb společnosti i jejích jednotlivých členů a umožňujících existenci a rozvoj těchto členů
- společné pracoviště představované dílnou (nebo její částí), kanceláří (nebo skupinou kanceláří) apod.
- pracovní činnost, jejímž základem jsou úpravy a přetváření předmětů přírody tak, aby sloužily k uspokojování lidských potřeb
- vztahy mezi pracovníky, jejichž základ je dán normami a předpisy právní a organizační povahy, jejich respektování a dodržování má zajistit efektivní a racionální plnění pracovních úkolů
- skupinové vědomí tvořené systémem hodnot spojených s prací a pracovními podmínkami, se sociálními normami pracovního chování a pracovními postoji.

Pracovní týmy představují zvláštní formu pracovních skupin, která se vyznačuje tím, že jsou složeny z odborníků - specialistů z různých profesí a různého kvalifikačního a osobnostního profilu. Často jsou zřizovány a fungují mimo formální organizační a řídicí struktury a jsou pověřovány plněním krátkodobých či dlouhodobých (tj. časově neomezených) úkolů analytické, metodické nebo koncepční povahy. Tím je dáno i časové omezení jejich existence.

Problémy spojené s ustavováním a fungováním pracovních týmů lze rozdělit na:

- problémy organizace práce – jedná se o stanovení jejich kompetence, pracovní náplně, částečného nebo úplného uvolňování jejich členů z dosavadních funkcí, stanovení kompetencí vedoucích týmů ve vztahu k řídicím pracovníkům
- problémy hodnocení a odměňování práce – u pracovníků tvůrčích týmů vystupují do popředí takové stimulační prostředky jako je prostor pro zvyšování kvalifikace, informovanost o vývoji v daném oboru ve světě, možnost studijních cest a stáží, rozšiřování jazykových znalostí, dlouhodobá perspektiva práce a využití vlastní specializace atd.
- problémy mezilidských vztahů – zdůrazňuje se, že tyto vztahy by měly být založeny na dobrovolnosti a vzájemné důvěře členů, porozumění a vzájemné pomoci, vědomí intenzivně prožívaného společného cíle, vhodného rozdělení úkolů a úsilí o získání vysoké prestiže celého týmu (*Mayerová, Růžička, 2001*).

Význam pracovní skupiny pro jedince vyplývá ze skutečnosti, že každý člověk v produktivním věku v ní tráví značnou část svého života. V pracovní skupině jedinec uskutečňuje přirozenou potřebu být v aktivním styku s druhými lidmi a být jimi kladně přijímán. Skupina je významným prostředkem působení na lidi. Toto působení je buď soustavné, ve formě výchovného vedení, nebo živelné ve formě spontánního vytváření společenského tlaku.

Každý úkol klade na skupinu nároky dvojího druhu. Jednak ty, které vyplývají z úkolu samotného (např. zajištění plynulého chodu stroje, přísun materiálu, kontrola kvality, expedice výrobků apod.), jednak ty, které vyplývají z nutnosti zajistit přiměřené fungování vlastní skupiny a rovněž přiměřenou účast všech členů skupiny na stanoveném úkolu. Každý člen se na úkolu skupiny svým dílem účastní. Přitom platí úzká souvislost mezi výkonem jedince a jeho hodnocením skupinou a stejně tak mezi úrovní spokojenosti jedince a jeho hodnocením skupinou.

Výkon jedince v přítomnosti jiných osob je vyšší, než když pracuje sám. Tento jev bývá označován jako sociální přírůstek výkonu. K zvýšení výkonu dochází i tehdy, když jedinec pouze ví o přítomnosti jiných osob, které pracují na stejném úkolu, ale nacházejí se v jiné místnosti. Výrazný je vliv skupiny na výkon v takových případech, kdy je možno měřit individuální výkon zúčastněných osob. Jedinci, kteří jsou pod průměrnou úrovní výkonu skupiny, vyvíjejí značnou snahu, aby svůj výkon zvýšili. Jedinci, kteří jsou nad průměrnou úrovní výkonu skupiny, naopak vykazují ve výkonu mírný pokles. U členů skupiny se tedy projevuje nivelizační tendence, to znamená nelišit se příliš od průměrného výkonu skupiny (*Mayerová, Růžička, 2002*).

5. Metodika a cíl práce

Cílem práce je potvrdit hypotézu, že role psychologa je při tvorbě policejních pracovních týmů nezbytná a nenahraditelná. Že tuto roli psychologa nemůže převzít personalista, který není absolventem studia psychologie na filozofické fakultě.

Provedla jsem kvalitativní výzkum. Použila jsem metody dotazování, rozhovoru a pozorování. Oslovila jsem policejního psychologa a policisty ve vyšších funkcích.

Psychologa jsem pozorovala při práci, všechny oslovené jsem pak požádala o objasnění problematiky policejních pracovních týmů a jejich sestavování.

V další části diplomové práce budu kombinovat teoretické poznatky z oborů psychologie a management s praxí policejních psychologů i policistů. Osvětlím činnost policejních psychologů. Rozeberu postup při sestavování policejních pracovních týmů., který se využívá v současné době a kdo se na něm podílí.

6. Hlavní oblasti činnosti policejních psychologů

Policejní psychologové se zabývají zejména výběrem uchazečů o policejní práci. Ne každý je totiž schopen tuto náročnou profesi vykonávat. Každý uchazeč o policejní práci musí proto projít fyzickými, zdravotními a psychologickými testy. Psychologické posouzení uchazečů zahrnuje testy schopností a osobnosti, pozorování uchazečů a anamnestický rozbor.

Další důležitou součástí práce policejního psychologa je výuka policistů. Policisté se učí základům psychologie v nástupních školách, případně v Policejní akademii. Policejní psychologové hrají velmi důležitou roli ve výcviku jednání policistů.

Policejní psychologové se také zabývají poradenstvím, které slouží jak samotným policistům, tak jejich rodinám. Velmi důležitou součástí práce policejního psychologa je posttraumatická péče o policisty. Policejní psychologové také pracují jako konzultanti při objasňování a vyšetřování závažných trestných činů.

6.1. Činnost při výběru policistů

Uchazeč o přijetí do služebního poměru musí splňovat následující podmínky:

- občanství České republiky
- věk nad 18 let
- bezúhonnost
- minimálně střední vzdělání s maturitní zkouškou
- fyzickou, zdravotní a osobnostní způsobilost k výkonu služby
- nesmí být členem politické strany nebo politického hnutí
- nesmí vykonávat živnostenskou nebo jinou výdělečnou činnost a nesmí být členem řídicích nebo kontrolních orgánů právnických osob, které vykonávají podnikatelskou činnost

Přijímací řízení obvykle trvá 3 měsíce. V průběhu řízení uchazeč absolvuje psychologické vyšetření, prověrku tělesné zdatnosti, zdravotní prohlídku a další personální řízení.

Personální údaje nepřijatých uchazečů se archivují ještě další tři roky a pak jsou zničeny. Požádá-li uchazeč o přijetí opakovaně v průběhu následujících tří let od první žádosti o přijetí, zohledňuje se při opětovném přijímacím řízení tento předchozí personální spis.

6.1.1. Nároky na psychiku policisty

Při posuzování pracovní i osobní způsobilosti uchazeče o práci u Policie, na rozdíl od hospodářských organizací, nestačí pouze dokumentace, kterou uchazeč předkládá. Tato dokumentace obvykle zahrnuje žádost o přijetí, osobní dotazník, životopis, doložené odborné vzdělání, doklady o vědecké nebo odborné činnosti a doklady o dosavadní pracovní dráze. Nevypovídá ale nic o psychické odolnosti uchazeče, jeho osobnosti, inteligenci ani o jeho komunikačních schopnostech. Policejní práce klade na policisty zvýšené nároky – ocitají se v situacích ohrožení, ve stresových situacích, často se dostávají do konfliktních situací, jsou v častém přímém kontaktu s lidmi, úzce spolupracují s jinými pracovníky, musí jednat s podnapilými a agresivními osobami, pracují se sociálně nepřizpůsobivými občany, vyšetřují dopravní nehody, vraždy a podobně. Proto musí každý uchazeč o policejní práci projít psychologickým vyšetřením, které prokáže, zda je uchazeč schopen tuto práci zvládat.

Policejní práci by měli vykonávat lidé, kteří nejsou motivováni pouze finančním ohodnocením. Měli by mít zájem o růst kvalifikace a odborné zaměření. Měli by pracovat z vlastní iniciativy a mít zájem o přidělené úkoly.

Jaké jsou nároky na psychické procesy a vlastnosti policisty?

Policista musí být schopen soustavně sledovat okolí, což vyžaduje dobrou schopnost soustředění, schopnost udržet pozornost po dlouhou dobu, trpělivost, schopnost rychle vyhodnocovat důležitost podnětů.

Nároky na intelekt policistů se stále zvyšují. Inteligenční kvocient policisty by měl dosahovat minimálně průměrných hodnot. V policejní práci se hodně uplatňuje sociální složka intelektu.

Pokyny by měl policista chápat rychle a jasně, měl by být schopen jim porozumět. Protože se dostává do stresových situací, musí to být člověk, který se rychle zorientuje, rychle a správně situaci vyhodnotí, rychle se přizpůsobí a situaci vyřeší.

Policista musí být schopen věci domýšlet, protože ne každá situace, do které se dostane, je jasná a pochopitelná na první pohled – například řeší-li policista vraždu, musí být schopen si domyslet, jakým způsobem k činu došlo (pokud to není zřejmé), případně z jakých důvodů, zda mohou existovat přímí svědci a podobně.

Nároky na tvořivost, technické nadání, tvarovou představivost a plánovitost jsou v policejní práci průměrné, nevyžadují se žádné speciální schopnosti. Policista by měl být schopen naplánovat si vlastní činnost na několik hodin dopředu, měl by mít vlastní nápady, které jsou adekvátní k situaci.

Policejní práce vyžaduje dobré vyjadřovací i přesvědčovací schopnosti, minimálně průměrnou slovní zásobu, schopnost přizpůsobit se v rozhovoru lidem, se kterými policista jedná. Na písemné vyjadřování jsou kladeny průměrné nároky – policistova dokumentace by měla srozumitelná, bez chyb, stručná.

Zvýšené nároky jsou kladeny na pozornost. Policista musí být schopen záměrně koncentrovat svou pozornost. Musí být ostražitý. Přejechy z jednoho pracovního procesu na druhý mu nesmí činit potíže, policista se musí umět rychle zorientovat.

Také na paměť jsou v policejní práci kladeny vysoké nároky. Policista musí mít spolehlivou paměť s velkou všípivostí a velkou schopností zapamatování i vybavení. Zejména vizuální a prostorová paměť by měla být na vysoké úrovni. Policista by měl mít výbornou paměť na obličeje a na místní poměry. V této práci jsou kladeny vysoké nároky na zapamatování podmínek a předpisů. Pracovní paměť by také měla být na vysoké úrovni – díky ní jsou lidé schopni dočasně udržet informace pro další zpracování.

Jaké jsou nároky na emocionální vypětí policisty?

Policista by měl být především schopen zvládat stresové situace a vyrovnat se s nimi. Také by měl být schopen zvládat bez větších obtíží dlouhodobou stresovou zátěž.

Pro policejní práci jsou vhodné pouze lidé, kteří jsou schopni i ve stresových situacích dostatečně využívat svůj rozumový potenciál a v zátěžových situacích nepodléhají emocím. Policisté také nesmí podléhat sugesci.

Nejvhodnější typ temperamentu je silný, vyrovnaný. Lidé s tímto temperamentem jsou aktivní, otevření k druhým, přizpůsobiví, vyrovnaní.

Agresivita není u policistů žádoucí, ovšem adekvátní agresivita žádoucí je. Policejní práce nemůže být vykonávána bez dominantní složky, ovšem tuto složku své osobnosti musí mít policista pod kontrolou, nesmí se nechat unést situací.

Jaké jsou požadavky na vlastnosti osobnosti?

Osobnost může být i méně vyhraněná, s průměrným sociálním porozuměním, pracovně stabilní, životně spokojená. Policistovo základní osobnostní zaměření by mělo být na práci a na interakci.

Policejní práce vyžaduje průměrné volní úsilí. Toto volní úsilí člověk nezapojuje při provádění nenáročných nebo zcela automatizovaných úkonů, ale v mimořádně náročných a dlouhotrvajících činnostech, nebo v činnostech, jejichž provádění probíhá za zvlášť náročných podmínek. Volní úsilí se dále projevuje v situacích, kdy síla pohnutek nedostačuje k udržení optimální úrovně aktivace, kdy by záměr bez zvýšeného volního úsilí nebylo možné realizovat. Vyvíjení volního úsilí závisí na rozhodnutí jednatelů, je však podmíněno pozitivní motivací a přesvědčením o hodnotě zvoleného cíle.

Vyžaduje se zvýšená svědomitost a pečlivost (včetně úpravy zevnějšku), vyšší stupeň disciplinovanosti a sebekontroly – policista se musí ovládat za každé situace. Policista musí plně respektovat své nadřízené a musí být schopen se vyrovnat s méně příznivými pracovními podmínkami (musí pracovat v dešti, ve vedru, v mrazu apod.).

Policejní práce vyžaduje odvalu a nebojácnost. Policista musí být rozvážný, nesmí zbytečně riskovat, musí být schopen zachovat si duchapřítomnost i v situaci ohrožení. Odpovědnost musí být na velmi vysoké úrovni. Policista je odpovědný za správné provedení služebního výkonu (případně i za použití střelné zbraně) a také za zachování služebního tajemství. Musí být spolehlivý, poctivý, samostatný, aby nebylo nutné jej neustále kontrolovat, nesmí se nechat ovlivnit v negativním směru, nesmí lhát.

Jaké jsou požadavky na vlastnosti osobnosti v interpersonálních vztazích?

Policista se při své práci téměř neustále setkává s lidmi. Proto by měl být připraven k navazování kontaktů a měl by umět rychle kontakt navázat. Měl by být obratný v jednání, musí vzbuzovat důvěru.

Chovat se má policista sebejistě, taktně, má být ochotný, ale má být schopen, pokud je to třeba, zasáhnout energicky a důrazně. Jeho sebedůvěra by měla být alespoň na průměrné úrovni, ale ne přehnaná, policista nesmí působit a chovat se arogantně, povýšeně. Je potřeba, aby si policista i v konfliktní situaci udržel odstup a nepřekročil meze společensky přijatelného chování i jednání.

Rozhodování policisty musí být pohotové a jisté, svá rozhodnutí by měl být schopen vždy obhájit.

Policista musí umět posoudit druhé a zvolit vhodné jednání. V tomto směru musí nasbírat teoretické i praktické zkušenosti. V přístupu k lidem musí být opatrný, nesmí být přehnaně důvěřivý ani naivní. Co se týká chování ke spolupracovníkům, měl by policista být snášenlivý, nekonfliktní a přizpůsobivý. Rovněž by měl být schopen přijímat kompromisy. Nadřízeného musí policista plně respektovat. Neměl by být příliš citlivý na kritiku, měl by ji umět přijímat.

6.1.2. Psychologické vyšetření žadatele

Psychologické vyšetření je zaměřeno na zjišťování osobnostních předpokladů potřebných pro výkon služby na základních policejních služebních místech. Uchazeči absolvují celodenní vyšetření, v jehož průběhu vyplňují osobnostní dotazníky, podrobují se výkonovým testům a účastní se řízeného rozhovoru s psychologem. Výsledkem vyšetření je komplexní posouzení vhodnosti uchazeče pro výkon služby. Psychologické vyšetření provádějí výlučně psychologická pracoviště Policie nebo Ministerstva vnitra. Pokud uchazeč nesplní kritéria nutná pro přijetí, může další psychologické vyšetření podstoupit nejdříve za dva roky.

Psychologické vyšetření je přísně intimní, jeho závěry se archivují na psychologickém pracovišti. Do personálního spisu uchazeče se ukládá pouze stanovisko pro přijetí, které vychází ze závěrů psychologického vyšetření.

Při posuzování, zda je uchazeč vhodný pro práci policisty, vychází psycholog z pozorování, anamnézy, testů schopností a testů osobnosti.

Při pozorování se psycholog zaměřuje jak na verbální, tak i na neverbální projevy uchazeče a na jeho interakci s ostatními uchazeči. Pozorování provádí psycholog pomocí kamery v místnosti, kde jsou uchazeči a také při osobním pohovoru s uchazečem. Zkoumá, zda se uchazeč nevymyká standardizované normě chování. Pozoruje zjev uchazeče – zda je uchazeč upraven, zda je čistý, jak je oblečen (zda přiměřeně věku, zda je oblečení čisté, jak je udržované), zda nosí okázalé šperky, zda upravené a čisté vlasy a vousy, zda má upravené nehty, jakou má pokožku, zda má nějaké viditelné jizvy či tetování. Při pozorování se psycholog také zabývá slovní zásobou uchazeče (zda je malá či velká), srozumitelností jeho řeči, případnými vadami řeči, zda uchazeč používá spíše krátké věty nebo souvětí, jak uchazeč chápe cizí termíny či jestli je schopen si jejich význam odvodit z kontextu a jestli používá či nepoužívá vulgarismy. Psycholog se také zaměřuje na myšlení uchazeče, jestli je jeho myšlení plynulé, rychlé, jak rychle si uchazeč vybavuje pojmy. Rovněž sleduje, zda uchazečovo písmo odpovídá jeho věku, zda je písmo upravené. Stejně tak se zjišťuje i rychlost čtení a jestli čtení odpovídá věku uchazeče. Dále je sledována rychlost chápání instrukcí a rychlost práce. Rovněž se psychologové zaměřují na pozornost uchazeče, zda je pozornost stabilní či kolísavá. Také se sleduje, zda uchazeče práce zajímá, zda se ptá na výsledky vyšetření, zda vyžaduje přestávky. Psycholog také popíše případné projevy napětí uchazeče, fyzické projevy emocí, případné prudké afekty (a jak reaguje na výzvy ke zklidnění) a změny emocí v průběhu vyšetření. Psycholog se také během pozorování zabývá mimikou – jaký má uchazeč výraz obličeje, jak často se usmívá, zda klopí oči, zda uhýbá očima, zda vyhledává oční kontakt. Dále psycholog hodnotí navazování kontaktu a chování uchazeče – zda si uchovává odstup, nebo je naopak vlezlý.

Další součástí psychologického vyšetření je anamnéza uchazeče. V ní se uvádí věk, zdravotní a duševní stav a vztahy v rodině, jak byl uchazeč vychováván, jak probíhal jeho vývoj v dětství, zda byl v průběhu školní docházky šikanován, jak vzpomíná na období školní docházky, jaké měl a v současnosti má postavení mezi vrstevníky, jaké má záliby a podobně. Součástí anamnestického vyšetření může být i Rohrschachův test, ale většinou se používá pouze u uchazečů, kteří se odchyľují od standartu. Ukázka možné osnovy anamnestického vyšetření je uvedena v příloze 2.

Mezi testy schopností patří test paměti. Policejní psychologové používají čtyři až pět druhů tohoto testu, princip je u všech druhů testu stejný. Test může například vypadat tak, že uchazeč se po určité době dívá na určitý počet obrázků a snaží se o jejich zapamatování. Pak se uchazeč pokusí o vybavení co největšího počtu obrázků. Takový test prověřuje zejména krátkodobou paměť a schopnost výbavnosti.

Dalším testem schopnosti je reakční test, který prověří korové funkce mozku. Těchto testů mají policejní psychologové k dispozici pět až deset druhů, princip je opět u všech druhů stejný. Test hodnotí motorickou rychlost odpovědi a přesnost. Uchazeč musí v krátkém limitovaném čase správně označovat např. polohu bílé kuličky vůči černé kuličce.

Nedílnou součástí psychologického vyšetření uchazeče o přijetí do služebního poměru je test inteligence. Policejní psychologové používají osm až deset druhů standardizovaných IQ testů. Pro přijetí musí mít uchazeč inteligenční kvocient minimálně na úrovni průměru, tedy 100 bodů.

Psychologické vyšetření uchazeče zahrnuje také test osobnosti. Podle výsledků tohoto testu psycholog zjistí, zda je uchazeč způsobilý k výkonu služby. Z testu lze zjistit, zda je uchazeč emočně stabilní, psychicky i sociálně vyzrálý, má žádoucí motivaci, postoje a hodnoty. Také se zjišťují případné psychopatologické symptomy, znaky nežádoucí agresivity. Podle výsledků testu osobnosti se vyhodnotí volní a poznávací procesy a míra autoregulace uchazeče.

V Jihočeském kraji je ročně provedeno tři sta až čtyři sta vyšetření policejními psychology. Vyšetřují nejen uchazeče o přijetí do služebního poměru, ale i zaměstnance při jejich zařazování do řídicích a speciálních funkcí (speciální funkcí je např. funkce detektiva či vyšetřovatele). Psychologická vyšetření jsou nezbytná rovněž pro některé stupně bezpečnostních prověrek. V Jihočeském kraji pracují dva policejní psychologové a dvě laborantky. Každý rok nedoporučí pro přijetí do služebního poměru či pro zařazení do řídicí nebo speciální funkce přibližně dvacet pět procent vyšetřovaných, to znamená, že sedmdesát pět až sto vyšetřených nesplní požadavky.

6.2. Činnost při výuce policistů

Každý policista musí absolvovat základní odbornou přípravu pro výkon služby. Tato příprava se realizuje v nástupních školách. Policisté mají možnost studovat i na Policejní akademii, což je vysoká škola, kde se připravují specialisté pro vybrané policejní a bezpečnostní činnosti a řídicí pracovníci pro policejní praxi. Průběžné vzdělávání policistů zajišťují školní střediska krajů a v rámci dalšího odborného vzdělávání funguje systém specializačních kurzů.

Nástupní školy

Policisté nově přijatí ke službě pořádkové, železniční, dopravní, cizinecké a pohraniční policie jsou po přijetí do služebního poměru vysláni k absolvování základní odborné přípravy, kterou v rámci policejního školství poskytují střední policejní školy Ministerstva vnitra v Praze, Brně, Jihlavě a v Holešově. Základní odborná příprava je rozvržena do dvou a půl roku z důvodu vykonání praxe během druhé části základní odborné přípravy, a je rozčleněna na část realizovanou ve výše uvedených středních policejních školách v trvání dvanáct měsíců a část řízené praxe realizované ve školním policejním středisku a na vybraných útvarech správy policie příslušného kraje v trvání šesti měsíců. Uchazeči s vysokoškolským vzděláním, kteří jsou zařazeni do základních útvarů, jsou rovněž povinni absolvovat základní odbornou přípravu. Základní odborná příprava poskytuje nově nastupujícím policistům základní znalosti, dovednosti, návyky a postoje potřebné pro výkon služby. Mimo jiné se vyučuje kriminalistika, psychologie a policejní etika, právo, střelecká příprava, spojovací příprava, zdravotní a tělesná příprava, technika administrativy, informatika a výpočetní technika (<http://www.mvcr.cz>).

Policejní akademie

Policejní akademie České republiky je státní vysokou školou se sídlem v Praze. Byla zřízena zákonem Federálního shromáždění v roce 1992, svou činnost zahájila 1. října 1992. Policejní akademie České republiky se řídí zákonem číslo 111/1998 Sbírky o vysokých školách. Hlavním posláním Policejní akademie České republiky je vysokoškolská příprava specialistů pro vybrané policejní a další bezpečnostní činnosti a pro výkon řídicích funkcí v policejní praxi. Na Policejní akademii České republiky mohou studovat nejen policisté ve služebním poměru, ale i zaměstnanci ministerstva vnitra a ostatních resortů, jejichž složky rovněž uskutečňují ochranu práva. Škola je otevřena i civilním uchazečům

Absolventi Policejní akademie České republiky najdou uplatnění ve všech oblastech zajišťování bezpečnosti, zejména:

- jako bezpečnostní experti u policie
- manažeři u policie
- vyšetřovatelé
- specialisté v institucích státní správy
- zajišťování bezpečnosti v soukromém sektoru (*Bartošová a kol. 2001*)

Školní střediska krajů

Školní střediska krajů slouží všem policistům. Jsou zodpovědná za výcvik a vzdělávání policistů ve výkonu služby. Policisté v základní odborné přípravě zde absolvují odbornou praxi, při které získají praktické dovednosti v oblasti dokumentace služební činnosti a praktického výkonu služby na výkonných policejních útvarech a řeší zde modelové situace, aby se naučili, jak postupovat v různých situacích. Každý policista musí ve školním středisku kraje absolvovat každý rok týdenní kurz, ve kterém se seznámí s novelizacemi zákonů, novými nařízeními vlády, novými zákony a změnami zákonů.

6.3. Činnost při výcviku jednání

Policejní psychologové učí policisty zejména jak se vyrovnat se stresem, asertivnímu chování a jednání se sebevrahy. Tato výuka probíhá formou několikahodinových až několikadenních kurzů.

6.3.1. Antistresový program

Stres je spojován se situacemi, kdy se od jedince vyžadují sice obvyklé a osvojené činnosti, ovšem za ztížených podmínek pro jejich realizaci. Obvyklé úkony jsou ztěžovány nebo narušovány vnějšími tlaky a podmínkami, např. časovým deficitem, pocitem ohrožení nebo zvýšené výjimečné odpovědnosti. V širším pojetí je stres chápán jako nárok (zátěž) přesahující schopnosti jedince potřebné k jeho zdolání a překonání. Pojem stres označuje jak vnější vlivy (tedy stresory), tak i vnitřní reakci organismu na ně. Skutečný či pomyslný stres narušuje psychickou rovnováhu jedince a uvozuje subjektivně i objektivně pozorovatelné změny chování a prožívání (*Čírtková, 2000*).

Faktory, které psychické zatížení vyvolávají, mohou mít charakter fyzikální či biologický, ale i psychosociální. Abychom posoudili intenzitu psychické zátěže, musíme vycházet ze vztahu mezi vnitřními a vnějšími podmínkami. Přitom reakce na psychické zatížení jedince je subjektivní záležitostí: každý jedinec má určitou potenci (kapacitu), jež mu umožňuje, aby se se zátěžovou situací vyrovnal přiměřeným způsobem. Do jaké míry se mu to podaří, záleží na vrozených předpokladech i naučených schématech chování. Pokud psychické zatížení neodpovídá jeho adaptačním schopnostem, může dojít k maladaptivní reakci (= opak adaptivního chování; člověk hledá způsoby řešení, které ovšem nevedou k vyřešení situace) subjektu, k oslabení jeho psychické odolnosti, popřípadě až k selhání (*Mayerová, Růžička, 2002*).

Všeobecné adaptace na stres má tři fáze:

1. neklid, úzkost, strach (alarm) – začíná aktivací sympatického nervového systému; organismus se připraví na reakci: hladina glukózy stoupá, zvyšuje se tep, dýchání se zrychluje, tělo pulsuje energií
2. odolávání (resistence) – srdeční tep ani dýchání se už nezrychluje, takže tělo se jeví fyziologicky normální – ovšem pouze povrchně; analýzy krve ukazují, že tělo je pod vlivem zvýšení hladiny hormonu ACTH v hypofýze stejně jako hormonů kůry nadledvinek, které ACTH stimulují; zvýšená hladina hormonů udržuje hladinu krevní glukózy neobvykle vysokou, což připraví pohotový zdroj energie na případnou obrannou akci organismu; nadbytek ACTH a příbuzných hormonů zvyšuje náchylnost k infekcím, protože oslabuje obranu těla proti útočícím mikroorganismům; to je jeden z důvodů, proč je mnoho studentů náchylných k infekčním nemocem, od nachlazení a chřípky až po mononukleózu během zkouškového období; ani tato fáze netrvá neomezeně dlouho, hypofýza a kůra nadledvinek postupně ztrácí schopnost produkovat zvýšené množství hormonů potřebných na trvalou energii
3. vyčerpání – nastává, pokud je stres intenzivní a dlouhodobý; tělesná kapacita k boji se stresem neustále klesá (*Wortman a kol., 1988*)

Policejní stres

Stres je jednou z nejčastějších příčin pracovní neschopnosti nebo předčasného odchodu z aktivní služby. Výrazem policejní stres se míní takové situace, které většina policistů vnímá jako zátěž spojenou s emocionálním a často i fyzickým vypětím; policejní stres není důsledkem špatného výběru policistů, není ani produktem osobnosti (např. změkčilé, přecitlivělé povahy). Policejní psychologové usilují o identifikaci a popis konkrétních situací, ve kterých obvykle vzniká stres u jednajících policistů. K relativně nejvíc prozkoumaným patří použití střelné zbraně proti člověku (*post-shooting trauma*), nasazení zásahové jednotky v nepřehledné situaci včetně dramatického vyjednávání s pachatelem zadržujícím rukojmí, situace ohrožující život a zdraví jednajících policistů a také některé mimořádné situace, ve kterých dochází ke kontaktu se smrtí (např. při vyšetřování násilné trestné činnosti).

Do pracovní náplně některých policejních specializací patří takřka každodenní kontakt s násilnou nebo jinak tragickou smrtí. Jde o činnost, která vyžaduje jistou psychickou odolnost. Nicméně na obecné úrovni nepředstavuje objasňování, jak došlo k úmrtí oběti, stresovou situaci, která by vyhovovala definici policejního stresu. Ten vzniká až ve spojení s určitými extrémními, mimořádnými charakteristikami vyšetřovaného případu – teprve určité okolnosti působí zvláště tíživě. Kriminální a vyšetřovatelé musí vynaložit zvýšené úsilí, aby zvládli práci v místě nálezu oběti, událost jim ulpívá v mysli, hůře se potlačují vzpomínky, vnucují se paralely k vlastnímu osobnímu životu, je třeba potlačovat klíčící pocity trpkosti, bezmoci a apatie, objevují se různé tělesné potíže a podobně. Stresogenně působí zejména extrémní mrtvoly (mrtvoly ve stadiu rozkladu, výrazně porušené a znetvořené mrtvoly), smrt dítěte, tragické okolnosti případu (oběť byla policistům osobně známa, mrtvý svým zevnějškem policistovi někoho připomíná; náročnost situace zde vyplývá z kontaktu s pozůstalými, vtírají se paralely s osobním životem) a případy náhlého úmrtí v rodině.

Post-shooting trauma je psychická stresová reakce po použití střelné zbraně proti člověku. Když policista postřelí či zastřelí druhého člověka anebo přihlíží, jak dochází k násilnému usmrcení jeho kolegy při policejní akci, vždy jde o skutečnost, která přesahuje běžnou lidskou zkušenost, a proto představuje extrémní psychickou zátěž. Jaké důsledky bude mít tento stres na chování a prožívání konkrétního policisty, je individuálně odlišné. Ne vždy a ne u všech policistů musí nutně dojít k post-shooting traumatu. Podle amerických zdrojů vykazují dva ze tří policistů příznaky posttraumatické poruchy, podle nizozemského autora Gersonse pouze tři ze třiceti sedmi sledovaných policistů nevykazovali žádné příznaky poststresové reakce a naopak u sedmi policistů byla diagnostikována chronická poststresová porucha. K poststresové reakce jsou predisponováni zejména policisté, kteří vědomě usilují potlačování přirozených citových reakcí, kteří se naučili nedávat své city najevo a kteří touží po roli tvrdého, nekompromisního strážce zákona. K typickým poststresovým reakcím po použití střelné zbraně patří zejména: zvýšená citlivost, přecitlivělost na nebezpečí, obavy z budoucích situací, strach ze selhání, problémy s normami, služebními předpisy i nadřízenými, konflikty v rodině a v okruhu známých a přátel, abúzus (nadměrné užívání) alkoholu nebo medikamentů, podrážděnost, popudlivost, sebevražedné nálady, sexuální problémy. Tyto projevy včetně dalších obvyklých příznaků poststresové poruchy byly zaregistrovány nezávisle na tom, zda šlo o oprávněné či neoprávněné použití služební zbraně.

Výsledky zkoumání policejního stresu ilustrují značnou šíři proměnlivosti situací, které jsou policisty prožívány a hodnoceny jako zátěžové. Jako nejvíce zátěžové je hodnoceno použití služební zbraně a prohledávání lokalit při pátrání po nebezpečném násilném pachateli; na nejnižších stupních se objevil výslech a vyřizování spisové agendy. Pokud ovšem policisté při hodnocení středovosti různých situací vezmou v úvahu četnost těchto situací, pořadí se změní. Jako nejvíce stresogenní pak hodnotí služební jednání s agresivními osobami a vyřizování spisové agendy, zatímco použití služební zbraně a zákaz či omezení čerpání dovolené zařadí na nejnižší příčky žebříčku stresorů. Také se prokázalo, že zvýšená frekvence výskytu určité činnosti může působit jako samostatný stresor. Určitá profesionální situace může získat charakteristiky stresoru pouze tím, že se vyskytuje příliš často a její opakování je subjektivně vnímáno jako nepříjemné. Pro mladého policistu může být zatýkání nebo pronásledování podezřelého vozidla adekvátním a stimulujícím profesionálním úkolem bez známek stresu. V průběhu pokračující policejní služby může dojít k přehodnocení, jestliže se tyto úkoly opakují příliš často a jsou-li navíc spojeny se získanými negativními zkušenostmi. Činnosti a situace, které byly původně hodnoceny jako přiměřeně stimulující, ztrácí postupně charakter výzvy a mění se na stresory (Čírtková, 2000).

Antistresový program

Tento program trvá osm až deset hodin výcviku. Vznikl spoluprací policejních psychologů, psychologických pracovišť Armády České republiky a pedagogických institucí. Jednotlivé části a techniky programu jsou používány i v individuální terapii a při výcviku menších skupin z řad Policie, armády a školství. Tento výcvikový program absolvuje každý policejní psycholog a množství policistů.

Pokud vnímáme situaci jako stresovou a cítíme své typické projevy či jejich blížící se nástup (bolesti, potivost, zarudnutí...), je třeba sám sobě poskytnout první pomoc. To je možné různým způsobem. Některé techniky pomoci probíhají i na ne zcela vědomé bázi a byly u člověka formovány jako tzv. vyrovnávání se s náročnými životními situacemi v průběhu celého jeho vývoje. Druhou skupinu tvoří techniky nacvičitelné (relaxace, dechové cvičení, nácvik dovedností). Třetí skupinou sebezáchovných technik je osvojení si zdravého životního stylu.

Vyrovnávání s náročnými životními situacemi probíhají i v podvědomí člověka. Mezi tyto techniky patří:

- kompenzace – pocíťované selhání v jedné oblasti se vyrovnává mimořádným rozvojem v jiné oblasti (např. dítě vysmívané pro nemotornost denně posiluje a chce se stát kulturistou)
- hyperkompenzace – extrémní kompenzace, zejména v oblasti se silným pocitem méněcennosti
- projekce – promítání vlastních motivů, důvodů jednání, pocitů do druhých osob („za mé neúspěchy v práci může kolega“)
- sublimace – kompletní nahrazení některého nedostatku či selhávání (subtilní člověk bez pohybového nadání začne propagovat jógu, stane se odborníkem a píše o ní knihy)
- racionalizace – hledání společensky schvalovaného vysvětlení pro společensky neschvalované jednání („víno podporuje tvorbu červených krvinek, proto ho piji“)

- popření – stavy spojené s úzkostí a jasným ohrožením vylučujeme ze svého vnímání a myšlení (těžce zraněný člověk žertuje a nepřipouští si možnost smrti)
- konverze – vnitřnímu konfliktu, který by jinak vedl k úzkosti je dán symbolický výraz (potlačená agrese vůči silnější osobě vede ke konverzi, objeví se např. bolest částí těla)
- přesun – emoce, přání, snahy jsou přeneseny z původního objektu na dostupnější náhražku (pacientovi aktuálně nevadí, že bude možná po úraze chromý, ale stěžuje si na drzost sester v nemocnici)
- regrese – stresová situace vede k vývojově nižším stádiím chování a citění, stresor vede např. k hledání ochrany, útěchy
- potlačení – vytěsnění přání, impulzů, afektů, které nejsou přijatelné; ty se pak mohou objevovat v jiných podobách

Mezi nacvičitelné podpůrné techniky zvládnání stresových stavů patří dechové techniky. Nácvik správného dýchání je považován za prevenci i za obranu proti akutním stresům a selhání jedince v zátěži.

Policisté zařazení v zásahových jednotkách a pracovníci záchranných služeb cvičí zejména tyto tři techniky:

1. techniku břišního dýchání - klient si představí obláček vzduchu před svým nosem, pomalu jej nadechuje a představuje si jeho cestu nosem, krkem, středem plic až k žaludku, kde nádech na jednu až dvě sekundy zastaví a stejnou cestou vydechuje; dechové cvičení se provádí dvě až tři minuty; je vhodné tuto techniku použít při nástupu stresových projevů, resp. před jednáním či akcí, která je subjektivně vnímána jako stresující
2. techniku očního dýchání – tato technika se používá při výcviku policistů a záchranářů; klient si před očima představí obláček vzduchu a při nádechu nosem si představuje, že vdechovaný vzduch do něj vstupuje očima, poté je vdechován do střední části hlavy a při dodechnutí jakoby naráží na stěnu lebky; po jedné či dvou sekundách klient vydechuje přes střed mozku očima ven; cvik se opakuje dvě až tři minuty
3. technika dýchání odvozená z technik Schakti Gewainové – tato technika dýchání je složitější, provádí se vleže na zádech; klient se nadechne a před výdechem zadrží na jednu až dvě vteřiny dech, během nichž si představí na temenní části hlavy obláček vzduchu, který se potom s pomalým výdechem posouvá až k palci levé nohy, pak klient opět zadrží na jednu až dvě vteřiny dech, během nichž si představí přesun obláčku na palec pravé nohy a při nádechu cestu obláčku opět na temenní část hlavy; účinkem této metody je zklidnění, uvolnění svalového napětí, někdy nastupuje ospalost

Součástí antistresového programu je také nácvik relaxačních technik. Ve stresové situaci totiž dochází i k mobilizaci příčně pruhaného svalstva, čímž se zvyšuje svalové napětí. Vhodným systémem relaxace svalových partií jsou Jacobsonovy relaxační systémy. Vychází z principu, že je možné naučit se registrovat napětí svalových partií a tyto partie pak vědomě relaxovat. Mezi tyto techniky patří např. zatínání rukou do pěsti, zatínání bicepsů či svalů nohou.

Při léčbě stresu a případně i strachu lze využívat také akupresuru, spinální relaxační techniky (to je sestava cviků na relaxaci a posílení svalů okolo páteře), autogenní trénink a mnoho dalších metod.

Osvojení si zdravého životního stylu znamená dodržování životosprávy, boj s drogami, kouřením a nadváhou, preferenci sportu, nácvik asertivity, plánování života, péče o zdravotní stav a podobně. Tyto techniky popisují zejména lékaři, sociologové a psychologové (Lukeš, 2001).

6.3.2. Asertivita

Asertivita je zdravé, přiměřené sebeprosazení; nejednat na úkor druhých, ale také nepřipustit jednání druhých na můj účet. Asertivita ukazuje možnosti, jak předcházet konfliktům a jak je řešit. Zahrnuje obsah, formu jednání včetně mimoslovních projevů. Asertivita je způsob komunikace, ale i životní styl, který umožňuje otevřené a svobodné sebeprojevení, sebeprosazení při zachování vlastní sebeúcty i úcty a respektu k druhým. Schopnost sebeprosazení je důležitá zejména z těchto důvodů:

- učí nás zvládat konflikty bez stresu a bez sebeponížení
- učí nás lepšímu sebezpřijetí
- zbavuje nás hromadění napětí
- zpřehledňuje naši komunikaci – druzí nám pak lépe rozumí a častěji nám vyhoví
- umožňuje lépe vyjádřit pozitivní pocity
- zlepšuje umění jednat a vyjednávat
- upoutat pozornost na poradách
- mírnit hněv a rozčilení
- sdělovat nepřijemná rozhodnutí
- realizovat kontroverzní opatření
- setrvat na svém stanovisku
- řešit problémy a vysvětlit žádoucí postupy
- veřejně vyslovovat hodnocení a ocenění apod.

Předpokladem dobré komunikace je zvládnutí některých dovedností jak při vyjadřování, tak i při příjmu. Kvalitní vyjadřování (komunikátor) předpokládá soulad slovního i mimoslovního vyjadřování, konkrétnost a specifickou, otevřenost a autentičnost, jasnost a srozumitelnost, plynulost komunikace, umět bez agrese vyjadřovat své kladné i záporné pocity a požadavky. Kvalitní příjem informací (komunikant) předpokládá dovednost naslouchat a neskákat do řeči, vyjádřit, že posloucháme a máme o sdělované zájem, uvědomit si pocity, myšlenky a postoje. Mezi základní asertivní dovednosti patří:

- reakce zpětnou vazbou – používá se pro poskytnutí informace, jak určité chování působí na okolí („líbilo se mi, jak jsi se vyjádřil přesně;“ „zlobím se, že jsi to neřekl přímo“); je nutné mluvit za sebe!
- vyjádření a přijetí komplimentu
- asertivní persistence (trvání na svém) – metodou je asertivní „ne“ (nevyhovíme, pokud by to bylo proti našemu vlastnímu zájmu), „gramofonová deska“ (opakování argumentace znovu a znovu, dokud není požadavek splněn;

nenecháme se vtáhnout do argumentace, která odvádí od tématu, nenecháme si vnútit pocit viny)

- otevřené dveře nebo souhlas - přijetí a souhlas s partnerovým tvrzením; tato metoda je vhodná, pokud oba partneři tvrdohlavě prosazují svůj názor a mohlo by dojít k hádce, nebo pokud opakovaně vyvracíme tvrzení partnera a tím se dostáváme jinam, než jsme původně chtěli
- negativní dotazování – na kritiku nereagujeme obranou, odvetou nebo popíráním, ale sami žádáme další kritiku svého chování, svých vlastností, projevů nebo žádáme konkrétnější, přesnější a specifictější detaily, abychom lépe pochopili, co nám partner řekl
- negativní aserce – vyjádření našeho práva dělat chyby, být nedokonalí v chování, ale nezapomínat, že za své nedostatky přebíráme plnou zodpovědnost
- empatické dotazování – snaha vcítit se do pocitů partnera (empatie je schopnost naslouchat druhému bez hodnocení, rozumět mu, přijímat ho)
- žádání o laskavost – nemělo by vést ke zneužívání dobroty druhých a nemělo by u nich vzbuzovat bezradnost s odmítnutím žádosti
- asertivní obligace – při jednání s lidmi, s nimiž jsme ve stálém nebo opakovaném styku, snažíme se o dosažení oboustranné dohody nebo kompromisu (*Ševčík, 1996*).

Asertivita se projevuje v komunikaci lidí i jejich celkovém jednání v různé intenzitě. Podle tohoto hlediska je členěna do čtyř skupin:

1. základní asertivita – jednoduché vyjádření myšlenek, názorů, postoje, citu; nezahrnuje další specifické dovednosti
2. empatická asertivita – obsahuje i vnímavost a citlivost vůči ostatním lidem; proniká do vztahu k jinému člověku, respektuje jeho názory, hněv i radost
3. stupňovaná asertivita – pokud protějšek ignoruje naše stanoviska, porušuje naše osobní práva; v počátku používáme minimum asertivity
4. konfrontativní asertivita – pokud je rozpor mezi slovy a skutky partnera; neútočíme, ale žádáme doplňující, vysvětlující informace k vyřešení problému.

Podle toho, zda je chování spontánním projevem, nebo je reakcí na chování jiné osoby, členíme asertivitu na iniciační, kdy asertivní reakci zahajujeme my, ne náš partner a reaktivní. Iniciační asertivita představuje naše vlastní zahájení interakce s jinou osobou, od které něco požadujeme, projevujeme jí své pocity, nebo se rozhodneme reagovat odmítnutím odpovědi. U reaktivní asertivity jsou naše asertivní projevy reakcí na partnera, na jeho názory, postoje, jednání; podnětem naší asertivity je akce druhé osoby (*Vališová, 1992*).

Policisté ve své práci používají zásady asertivního desatera:

- máte právo sám posuzovat své chování, myšlenky a emoce a nést za ně i za jejich důsledky sám odpovědnost
- máte právo nenabízet žádné výmluvy či omluvy ospravedlňující vaše chování
- máte právo sám posoudit, zda a nakolik jste odpovědný za problémy druhých lidí
- máte právo změnit svůj názor
- máte právo dělat chyby a být za ně odpovědný

- máte právo říct „já nevím“
- máte právo být nezávislý na dobré vůli ostatních
- máte právo dělat nelogická rozhodnutí
- máte právo říct „já ti nerozumím“
- máte právo říct „je mi to jedno“ (*Ševčík, 1996*)

Výcvik asertivity u Policie České republiky probíhá ve formě dvou- až třídních kurzů vždy pro pět set policistů. Policisté se učí asertivnímu jednání z videokazet a přednášek, jeden den si asertivní chování trénují pod vedením zkušeného lektora.

Asertivita je v policejní práci obzvláště důležitá – policista se nesmí nechat vtáhnout do hádky, sám musí mluvit jasně, klidně a přesvědčivě.

6.3.3. Jednání se suicidanty

Komunikace je pojem, který vyjadřuje jakoukoli formu kontaktu s okolím a lidmi. V rámci komunikace se soucitující osobou hovoříme o verbální (slovní) a nonverbální (mimoslovní) komunikaci i o intrakomunikaci („sám se sebou“).

Téměř osmdesát procent informací o svých stavech, náladách, postojích, zájmech, záměrech sdělujeme mimoslovně. Gesta, mimika, motorika, oční pohyby a jiné projevy vyjadřují i to, co někdy nedokážeme nebo dokonce nechceme sdělit. Mimoslovní komunikace i projevy jsou někdy nevědomé, proto existují jistá pravidla, jak lépe komunikovat pomocí těchto prostředků. Stejným způsobem se může projevat i suiciduující osoba.

Základní pokyny pro jednání s osobou, která má v úmyslu spáchat sebevraždu jsou tyto:

- snažte se zaimponovat hned na začátku – lze říci, že první čtyři minuty setkání rozhodnou o názoru druhého člověka na vaši osobu; mluvte klidně, zřetelně, stůjte rovně, projevte patřičnou úctu a pozornost
- udržte oční kontakt, pohled musí být přátelský – ne upřený (působí agresivně); po čtyřech až sedmi sekundách pohled přerušte a poté znovu navažte
- při každé vhodné příležitosti použijte klidný, mírný úsměv, což posiluje klid druhé osoby
- snažte se účelně využít prostor okolo sebe; osobní zónu (padesát až sto cm od těla) druhé osoby nenarušujte; pokud je to nutné, je nutná kompenzace přátelským dotykem (položení ruky na rameno) nebo slovní pochvalou (...máte hezký svetr), což zmírní pocit ohrožení
- k suicidantovi se snažte stát bokem, ne čelem – čelní postoj u většiny mužů vyvolá pocit ohrožení a sklon k soupeření; při jednání se ženou se naopak čelní postoj doporučuje – při bočním postoji mívají pocit, že sou zálučně pozorovány jejich nedostatky
- pokud rozhovor musí probíhat vsedě, zvolte si pevnou vyšší židli, která umožňuje jednoduché povstání a pohyb rukama i nohama; sezením v křeslech a hlubokých gaučích se dostáváte do submisivního postavení
- pokud je možno vejít do fyzického kontaktu se suicidantem, vždy mu podejte ruku; stisk ruky nesmí být silný ani dlouhý; doporučuje se stisk čtyři až pět

sekund s krátkým pohledem do očí druhé osoby; chceme-li zdůraznit svou převahu, stisk bude delší (pět až sedm sekund) a ruku podáme hřbetem nahoru; pro vyjádření ochoty, podřízenosti a závislosti využijeme kratší stisk a ruku dlaní nahoru

- chceme-li posílit ochotu ke spolupráci, je vhodným signálem krátký úklon hlavy stranou se zrakovým kontaktem a krátkým úsměvem; podobně působí i krátce pozdvižené obočí

Policisté se řídí těmito pravidly, pokud chtějí postupně získat přesilu v komunikaci se suicidantem:

- chod'te rovně, stůj'te rovně, sed'te rovně
- při sezení vybírejte vhodnou židli, sed'te uvolněně, snažte se nenápadně zaplnit více prostoru než druhá osoba (natažené nohy, roztažené ruce, častější vstávání a pohyb)
- používejte prodloužený pohled do očí pro vyvedení z míry
- pokuste se záměrně vpadnout do osobního prostoru druhé osoby (náhlé přiklonění, dotyk, přikročení k druhému)
- před jednáním či střetnutím se pokuste druhou osobu nechat chvílku na vás čekat
- pokud je druhá osoba slovně agresivní, poskytněte jí dvě až čtyři minuty na vypovídání a teprve potom zahajte komunikaci k vlastnímu problému
- pokud vás pohled druhé osoby neurotizuje, nemusíte jí hledět do očí, je možné soustředit svůj pohled její na bradu či krk
- naučte se techniky zvládání svých stresových reakcí podmíněných komunikací s jinou osobou

Jedním z nejdůležitějších úkolů specialisty po příjezdu na místo je navázání kontaktu se suicidantem. Před navázáním kontaktu je nutné zjistit si o osobě suicidanta základní informace – zejména věk, zdravotní stav, psychický stav, nálady, typické projevy chování, zájmy, vztahy k příbuzným či jiným lidem. Stěžejní pro první kontakt je zjištění jména suicidanta. Správné použití jména – nikoli zkomolenin – v hovoru uvolňuje napětí. Během dalšího rozhovoru je nutné suicidanta oslovovat jménem, případně titulem (pane profesore) či profesí (pane učiteli). U dětí je velmi důležité zjistit, jakou formu jména má dítě nejrady a tou ho dále oslovovat.

Specialisté mají nacvičené techniky pro rozhovory se suicidanty, které prohlubují kontakt a pomáhají navázat pozitivní vztah. Jedná se o:

- poskytování přesných informací – na dotazy suicidanta odpovídají zcela pravdivě, faktograficky přesně; pokud jsou dotazováni na informace, které by stavu suicidanta mohly přitížit, odpovídají „nevím“; pokud dojde k dotazům na osobu vyjednavče (jméno, věk...), odpovídají otevřeně (nevystupují pod legendou)
- poskytování volných informací – jde o informace např. o chování policie či příbuzných v době jednání, ale i o zájmech a obavách; suicidant pak může navázat hovor na podobné téma, pokud je ve fázi uvolnění
- tzv. „já“ sdělení – kdykoli je to možné a vhodné, specialista hovoří o svých postojích, názorech, stavech či obavách ze situace, nevystupuje jako nezranitelná autorita

- parafrázování – specialista opakuje svými slovy údaje a informace suicidanta, který slyší své výroky a někdy si uvědomí jejich význam jinak než dříve; často vzniká potřebná časová rezerva k dalšímu zamyšlení či změně jednání
- otázky s otevřeným koncem – to jsou dotazy, na něž je suicidant nucen odpovědět (nestačí odpovědět ano – ne)
- efektivní pomlky a přitakávání – přitom specialista neverbálně sděluje suicidantovi zájem o další komunikaci

Zkušení policejní vyjednávači často doporučují:

- při jednání se suicidantem požádejte vždy o eliminování okamžitého rizika
- pokud si nejste jisti, že jde o sebevraždu, zeptejte se vhodnou formou přímo (...vy si chcete nějak ublížit, ...co máte na mysli tímto jednáním)
- jakmile klient připustí sebevražedný úmysl, požádejte ho, aby co nejvíce hovořil o těchto myšlenkách (důvod, způsob, obavy a strachy)
- snažte se vždy klienta odradit od další konzumace alkoholu či drog
- mluvte pomalu, zřetelně, jednoduchým jazykem, bez nevhodných neverbálních doprovodů
- snažte se vyhledat příčinu sebevražedných stavů a o té hovořte
- snažte se zarámovat situaci perspektivně, snažte se vytypovat další možnosti pro znovuzařazení klienta do života
- nebojte se projevovat osobní zaujetí, pocity, empatii
- pokud něco požadujete, trvejte na tom, ale nikdy nezastrašujte ani nevyhrožujte
- pokud jednáte telefonicky a klient chce zavěsit, umožněte mu to, ale požádejte předtím o číslo telefonu
- pokud klient odmítá zůstat na lince, pokuste se získat slib, že neublíží sobě ani jiné osobě, než se zase spojíte
- nepřístupujte na klientovo poslední přání
- pátrejte po tom, co má význam u klienta a toto rozvíjejte (vztahy k dětem, vnoučatům, náboženství)
- snažte se vyvolat rozhovor na téma, co by dělal, pokud by nechtěl suicidovat a plány do budoucna aktivně rozvíjejte
- snažte se, aby mluvil o svých pocitech, obavách (*Lukeš, 2003*)

Jednání se suicidanty se policisté učí ve zvláštním kurzu. Tento kurz trvá dva až tři dny a účastní se jej pouze někteří policisté v rámci budování své kariéry u Policie.

V Jihočeském kraji došlo podle Českého statistického úřadu v roce 2005 přibližně ke sto devatenácti dokonáným sebevraždám. Na jednu sebevraždu ženy připadají téměř čtyři sebevraždy mužů. Nejvíce sebevražd páchají lidé ve věku od čtyřiceti do padesáti let. Nejčastějším způsobem sebevraždy je oběšení, následuje zastřelení, utopení a otrava plynem. Častou příčinou sebevraždy je fyzická či duševní nemoc a rodinné poměry. U většiny sebevražd se však motivaci nepodaří zjistit. K sebevraždám dochází nejčastěji v měsíci dubnu, dále v březnu a v srpnu, nejméně sebevražd se naopak děje v září.

6.3.4. Transakční analýza

Americký psychoanalytik švýcarského původu Eric Berne vyvinul na konci 60.let metodu, která přispívá ke zprůhlednění mezilidských vztahů, k lepšímu poznání vlastního chování a k získání náhledu do chování protějšku. Jedná se o teorii analýzy transakcí. Ta může nastolit pozitivní změny chování, vyplývající ze zjištění důvodů našeho chování, které s její pomocí můžeme určitým způsobem řídit a ovlivňovat tak, abychom se vyvarovali konfliktů. Zabraňujeme tím zbytečným stresovým situacím, což přispívá k udržení naší vyrovnanosti a celkového zdraví. Transakce představuje základní jednotku všech mezilidských vztahů a může se projevovat slovně i mimoslovně. Transakční analýza umožňuje odpověď na otázku, proč právě tak a ne jinak člověk reaguje na ostatní lidi. Transakční analýza sama nebo i ve spojení s jinými metodami nabízí účinný prostředek k řešení konfliktů v povolání a v osobním životě. Její podstatou je rozvoj a změna chování člověka. Jde přitom o autonomii jako právo na sebeurčení a zlepšení sociálního soužití. Východiskem je plán života, v zahraniční odborné literatuře nazývaný ‚skript‘, neboli způsob, jakým je určováno vlastní myšlení, cítění a jednání. Transakční analýza nabízí obecně srozumitelný koncept ke zlepšení mezilidské komunikace. Díky němu lze dříve rozpoznat poruchy a lépe řešit problémy.

Okolo Erica Berna se vytvořila pracovní skupina, která se stala v roce 1964 základem pro vytvoření Společnosti transakční analýzy (ITAA). Transakční analýza se velmi rychle rozšířila a od počátku 70. let se ujala i v Evropě a v Německu. Na celém světě je v současné době v rámci oficiálních Svazů transakční analýzy evidováno více než 10.000 transakčních analytiků (z toho jich 1.200 působí v Německu). Metody transakční analýzy mohou každého jedince vést takovým směrem, ve kterém se může odpoutat od negativních a omezujících myšlenkových procesů. V procesu poradenství i výuky kladou transakční analytici velký důraz na vlastní odpovědnost zúčastněných osob za postup procesu. Transakční analýza se uplatňuje v oblastech růstu osobnosti a v oblasti sociálně podmíněných pracovních krizí. Obecně lze transakční analýzu využít v oblastech zdravotní, sociální i pracovní péče.

Transakční analýza je teorií lidské osobnosti. Současně je i druhem psychoterapie, která směřuje k tomu, aby podporovala vývoj osobnosti a její změny. Z hlediska použití v policejní práci představuje především teorii komunikace, kterou v aplikaci můžeme kdykoli použít tak, aby přinesla všem zúčastněným užitek. Lze ji využít taktéž v oblasti stylu řízení.

Metoda řešení konfliktů pomocí analýzy transakcí jakožto vzdělávací model má smysl především v takových organizacích a institucích, jejichž cíle nejsou ve zjevném rozporu s hodnotovými představami této metody. Práce policie patří - navzdory tomu, že její součástí je i represivní činnost - k povoláním sociálním. Ke konfliktu s cílem tedy nedochází. Bude-li tedy tato metoda chápána a používána kriticky a kompetentně, představuje společně se životní zkušeností a profesní praxí účinný model pro poznávání a změnu jednotlivců i celých skupin.

Metoda řešení konfliktů pomocí analýzy transakcí je psychologickým interaktivním kurzem. Jeho systém je pojat jako komplex konkrétních postupů, které orientují policejní práci jako službu občanům. Je zaměřený na zlepšení vztahů mezi policií a občanskou veřejností, jakož i mezi policisty navzájem, na předcházení konfliktům, ev.

na jejich konstruktivní řešení. Je určen pro policisty v přímém i nepřímém výkonu služby a pro management PČR.

Cílem je zlepšení chování policistů vůči občanům při zachování kvality práce a aniž by došlo k újmě na osobní bezpečnosti a aniž by bylo omezeno plnění policejních úkolů. Účastníci mají na konci kurzu znát zákonitosti a mechaniku mezilidských vztahů, umět analyzovat své chování, umět korigovat své jednání, když to bude nutné, být s to vyvarovat se konfliktních situací, být s to převádět konfliktní situace na věcné, konstruktivní rozhovory.

Časová dotace musí dát 24 výukových hodin po sobě jdoucích, a to v třídním nebo čtyřdenním režimu denní formy studia. Každý kurz povede po celou dobu jeho trvání jedna stálá dvojice lektorů, z nichž 1 je profesním zařazením psycholog a druhý policista. Počet účastníků kurzu nesmí nepřesáhnout 20 (optimum je 12-15).

Kurz může být nabídnut pro policisty ve výkonu služby, kteří si v rámci dalšího profesního vzdělávání zvyšují kvalifikaci, a tímto kurzem ještě neprošli. O zařazení kurzů rozhodne vedoucí Školního policejního střediska. Každý vedoucí Školního policejního střediska se může podle vlastního uvážení rozhodnout, zda kurz v rozsahu 24 výukových hodin zařadí, či nikoli. Dále je kurz neperiodicky nabízen pro management Policie České republiky a pro ostatní zaměstnance rezortu Ministerstva vnitra, kteří projeví zájem zdokonalit si své komunikační dovednosti. Nabídku v tomto typu začlenění určuje oddělení psychologie a sociologie odboru personálního Ministerstva vnitra na základě přijatých přihlášek do kurzu. Také garantuje průběh jednotlivých kurzů (Kroy, 2003).

6.4. Poradenství

Psychologické poradenství je další důležitou součástí práce policejního psychologa. V Jihočeském kraji mají policejní psychologové ročně přibližně pět set klientů v oblasti poradenství.

Poradenských služeb mohou využít jak policisté, tak jejich manželky a děti. Psychologické poradenství se může týkat jakékoli oblasti.

U policistů psychologové v rámci poradenských služeb řeší nejčastěji neurózy, nespavost, lehčí deprese, bolesti hlavy, problémy v manželství, vztahy na pracovišti. Klient (policista) musí navštívit psychologa vícekrát, počet návštěv je individuální. Počet návštěv závisí na druhu problému, na době, za kterou psycholog společně s klientem určí příčinu problému a nalezne správné řešení.

Také u manželek policistů se psycholog nejčastěji zabývá depresemi, neurózami, bolestmi hlavy, nespavostí i vztahovými problémy. Tyto potíže většinou vyplývají z nebezpečnosti manželova povolání.

Děti zaměstnanců Policie České republiky navštěvují policejního psychologa zejména proto, aby posoudil, zda už je dítě schopno chodit do školy (tzv. posouzení školní zralosti), jestli je pro ně vhodný přestup na gymnázium v páté třídě. Psycholog také může poradit, jaká střední škola by dítěti nejlépe vyhovovala, pro jakou práci má nejlepší předpoklady.

6.5. Posttraumatická péče

Co jsou akutní a posttraumatické zátěžové reakce?

Všední den příslušníků policie je naplněn celou řadou úkolů. Většinu věcí, zákroků či zásahů řeší policisté rutinně. Mohou však nastat situace, které vybočují z jejich běžných životních a profesních zkušeností a vyvolat v nich duševní otřesy. A zde je na místě říci, že duševní otřes je při traumatizujících událostech normální lidskou reakcí v nenormální situaci. Dnes již víme, že i policisté mohou v mimořádných situacích vykazovat psychické a tělesné symptomy akutní stresové reakce. Tato stresová reakce se v podstatě nevyhýbá nikomu. I lidé, kteří se domnívají, že sami a bez problémů zvládnou všechny extrémní požadavky policejní služby, mohou být zaskočeni vlastní nenadálou reakcí.

Traumatizujícími událostmi jsou například:

- vážné ohrožení a poškození vlastního života nebo tělesné integrity,
- vážné ohrožení nebo poškození vlastních dětí, partnera v manželství nebo blízkých příbuzných a přátel,
- náhlé zničení vlastního obydlí,
- braní rukojmích a únosy,
- použití zbraně se smrtelnými následky či těžkými zraněními,
- pohled na těžká zranění či případy kruté smrti,
- prožitek, kdy bylo zapotřebí přihlížet, jak jiná osoba v důsledku nehody resp. tělesného násilí byla vážně zraněna či zemřela,
- intenzivní strach, bezmocnost či pocit extrémního odporu.

Ve většině případů tyto psychické a tělesné symptomy vyvolané emocionálním otřesem po několika dnech odezní. Extrémní zážitky ležící za hranicí obvyklých lidských zkušeností však mohou způsobit hluboký duševní otřes, který ovlivní další život a prožitky postiženého. Neodezní-li symptomy během asi dvou týdnů a naopak přetrvávají dlouhodobě myšlenky a představy postiženého, může dojít k posttraumatické zátěžové reakci odpovídající nemoci (post = po, resp. následně; trauma = zranění, rovněž duševní otřes).

Lidé traumatizovaní v důsledku závažných extrémních prožitků jsou často vnitřně rozervaní, rozlišují například mezi životem „před“ a životem „po“ události, která změnila jejich život. Často prožívají existenční nejistotu a zpochybňují své dosavadní přesvědčení o „normálnosti“, „pořádku“ či „kontrole“. V této situaci by neměli být ponecháni o samotě sami sobě. Jsou-li příznaky posttraumatické zátěžové reakce včas rozpoznány, může vhodná pomoc zabránit chronickému průběhu obtíží.

Kdo může být ohrožen?

V podstatě každý člověk může být extrémním prožitkem postižen a může reagovat psychickými změnami. Zvýšené riziko existuje pochopitelně u povolání, jež se zabývají nehodami, katastrofami, kriminalitou apod., tedy i u povolání policisty.

Jaké symptomy se mohou objevit?
Jaké symptomy se projevují?

Podle jednotných mezinárodních předloh pro diagnostiku psychických poruch se rozlišuje mezi akutní a posttraumatickou zátěžovou reakcí.

Akutní zátěžová reakce se projevuje během prvních čtyř týdnů po traumatu a v průběhu tohoto období rovněž odezní. Přetrvávají-li symptomy déle než jeden měsíc, hovoří se o posttraumatické zátěžové reakci. Tato se projeví zpravidla během prvních tří měsíců po traumatu. Může ale nastat i o několik měsíců nebo dokonce i let později. V tom případě se jedná o zpožděnou reakci.

Při akutní zátěžové reakci dochází během traumatizující události nebo po ní k následujícím symptomům:

- pocit bezmocnosti, lhostejnosti,
- změněné vědomí s omezeným vnímáním sebe sama a okolí,
- pocit odpoutání od reality, člověk se slyší mluvit jakoby zdálky,
- představy a pocity jsou slabé, vlastní myšlení, jednání je prožíváno jaksi neosobně, jakoby mechanicky nebo automaticky,
- pocit, že člověk není sám sebou, že je odpoután a pohybuje se mimo své tělo,
- chybí vzpomínky na důležité podrobnosti traumatu.

Symptomy jak akutní tak i posttraumatické zátěžové reakce jsou:

- opětovné prožívání traumatu
- traumatická událost se neustále vrací do myšlenkových procesů, opakují se tíživé sny,
- pocit, jakoby se traumatická událost opět vrátila, intenzivní psychické utrpení při konfrontaci s událostmi, jež symbolizují prožitek (den výročí události),
- tělesné reakce při konfrontaci s událostmi, jež symbolizují prožitek
- vyhýbání se věcem či událostem, které připomínají tíživý prožitek,
- neschopnost rozpomenout se na důležitou část traumatu,
- může se snížit obecná připravenost k reakci, což může vést k citovému ochuzení, nechuti k dříve důležitým aktivitám a rezignaci při maličkostech,
- vzniká pocit izolace resp. odcizení od ostatních, je omezen afekt, může dojít např. k tomu, že již nejsou pociťovány pocity něžnosti,
- mohou nastat poruchy spánku, podrážděnost, problémy s koncentrovaností a přehnané úzkostné reakce.

Jak se mají chovat v této situaci nadřízení, postižení, kolegové a životní partneři?

Osoba postižená extrémním prožitkem by neměla být ve své situaci ponechána sama sobě. Je třeba zabránit rozvinutí posttraumatické zátěžové reakce. K tomu může přispět jak okolí tak i sám postižený.

Nadřízený by měl postiženému nejdříve poskytnout určitou ochranu. Sem patří šetrný přístup bezprostředně po události. Nadřízený by měl být k dispozici pro rozhovor, aniž by zpočátku kladl otázky ve vztahu k bližším okolnostem události, které by mohly

působit příliš zvědavě. Později se vyjasní všechny nezodpovězené otázky. V důvěrném rozhovoru si může nadřízený učinit osobní obrázek o psychickém stavu policisty, informovat ho o stávajících možnostech pomoci a projednat s ním další postup. Umí-li postiženého dostatečně zapojit, nebude se policista obávat, že se „něco“ rozhoduje bez něho. Je třeba mu vysvětlit další postup a případné důsledky z toho plynoucí, aby měl jasnou představu o tom, co se bude dít v bezprostřední budoucnosti. K tomu je zapotřebí velké dávky lidskosti a umění jednat s lidmi.

Psychická situace postiženého je poznamenána především hlubokou nejistotou a narůstajícími pochybnostmi, popřípadě i pocity viny. Postižený mnohdy musel jednat v časové tísní a možná ve vysoce nebezpečné situaci, a proto zpětně se sám sebe ptá, zda jednal správně, nebo zda mohl jednat jinak. Přemýšlí o tom, jak se nyní nadřízení, kolegové a příbuzní budou k němu chovat, a jak se postaví ke sporným událostem. Protože si sám není jistý, snaží se zjistit, jak se k němu ostatní lidé staví. Přitom reaguje, ať chce či nechce, i na ty nejmenší signály a náznaky tak, že si je vykládá negativně. Jako postižený by měl vědět, že se momentálně nachází ve výjimečné duševní situaci, a proto se stává citlivějším. Měl by si také pozorně všimnout svých vlastních pocitů a reakcí, zvláště těch negativních (pocituje-li např. odmítání nebo má-li přání vyhybat se sociálním kontaktům apod.). Samozřejmě, že je možné se v takové situaci krátkodobě stáhnout a duševně se stabilizovat. Na druhé straně však pomáhá, když se člověk vypovídá osobě, která má pro něho pochopení. Svěří-li se postižený se svými pocity a potížemi, nebude se pak jeho okolí k němu chovat nejistě či necitlivě.

Postižení vyprávějí, jak blahodárně na ně působila a jak jim po traumatizující události pomohla účast a připravenost jejich kolegů být tu pro ně a případně je i vyslechnout. Zvýšená citlivost po takové traumatizující události může zapříčinit, že neuvážené či letmo prohozené poznámky, kterým by jinak nepřikládali žádný význam, pocítují nyní jako výčitky. V takové situaci normální obranné duševní funkce více či méně odpadají. Dokonce i následné maličkosti pak mohou vést k dalším duševním zraněním.

Postiženému policistovi pomáhá, když se kolegové vcítí do jeho situace, tzn. uvědomí si, že daná tíživá událost by mohla postihnout i je. Měli by se k němu chovat tak, jak by si přáli, aby se v podobném případě zacházelo s nimi. Bude jim pak připadat jednodušší s ním jednat opatrněji než obvykle, mít trpělivost a volit uváženě svá slova.

Extrémním prožitkem je vždy do značné míry zasažen i životní partner postiženého. I on je děním kolem partnera otřesen a cítí nejistotu. Dokáže-li však vytvořit vstřícnou a ochranu skýtající atmosféru, pomůže svému partnerovi extrémní zážitek zpracovat. Reaguje-li však s nepochopením, může proces vyrovnávání se s traumatizující událostí blokovat. Životní partner by měl být - v době po extrémním prožitku - nevtíravě k dispozici. Měl by naslouchat, chce-li postižený hovořit, neměl by na něho však naléhat nebo se ho vyptávat. Přitom by měl vědět, že musí stát při postiženém partnerovi měl by mu nechat potřebný čas, aby se opět vzpamatoval. Měl by se rovněž snažit pochopit, že se jeho partner po prožité události uchyluje do ústraní a že může být pro něho těžké o zážitku hovořit. Toto chování není třeba chápat jako odmítání pomoci. Po určité době bude mít postižený partner potřebu si o všem pohovořit. Pak je důležité, aby v této chvíli byl partner k dispozici jako pozorný a vnímavý posluchač.

Pocítuje-li i životní partner strach nebo nejistotu, měl by si i on nechat poradit např. od lékaře nebo psychologa.

Jak lze postiženému pomoci?

Pro snížení stresové reakce a omezení možných negativních psychických dopadů pomáhá okamžitý rozhovor, konaný během několika málo hodin po závažné události (s použitím zdroje <http://www.mvcr.cz>).

Posttraumatická stresová porucha

Vedle momentálních účinků stresu bylo prokázáno také dlouhodobé přetrvávající působení závažných zátěžových situací, které se navracejí do prožívání jedince i po delší době od momentu působení a přitom výrazně ovlivňují jeho prožívání a chování. Potížemi, jako je nespavost, deprese, zvýšená agresivita a neklid, trpí lidé, kteří prodělali nějaký otřesný zážitek (znásilnění, letecká katastrofa, válka). Tato porucha se nazývá posttraumatická stresová porucha. Postihuje jedince kteří prodělali evidentní, zřetelnou zátěž, která obecně a zákonitě vyvolá stres u každého člověka. Základními symptomy této poruchy jsou mimo jiné opakující se a vnucující se vzpomínky na událost opakované sny o zážitku a náhlé nezvladatelné pocity, že se traumatický zážitek bude znovu opakovat. Hlavní způsob léčby této poruchy se zakládá na psychoterapii.

Za nejdůležitější příznaky této poruchy jsou považovány zejména následující projevy a potíže:

- opakované prožívání události v mysli – opakující se noční můry, opakující se nutkavé vzpomínky na událost, intenzivní úzkost při setkání s věcmi, které událost připomínají, náhlé impulzy chovat se tak, jako by událost znovu nastala
- vyhýbání se podnětům souvisejícím či připomínajícím kritickou událost – úporná snaha vyhnout se myšlenkám na událost, nápadné úsilí vyhnout se činnostem připomínajícím kritickou událost, neschopnost rozpomenout se na důležité okolnosti kritického děje, nápadný nezáměr o jinak důležité věci nebo úkoly pocit izolace od ostatních, pocit ztráty životních perspektiv
- nervová labilita – poruchy spánku, podrážděnost a záchvaty vzteku, poruchy koncentrace, hypervigilance (= zvýšená ostražitost – potíže se spánkem, vznětlivost, hněv, poruchy koncentrace, přehnaná úleková reakce), zvýšená lekavost (Čírtková, 2000).

Jihočeští policejní psychologové se ročně setkají průměrně se čtyřiceti případy posttraumatické stresové poruchy.

6.6. Konzultační činnost při objasňování a vyšetřování

Služby jihočeských policejních psychologů jsou využity přibližně v osmdesáti řešených případech ročně. Psychologové spolupracují s kriminalisty a vyšetřovateli na případech sebevražd, znásilnění, týrání dětí. Pomáhají zmírňovat situaci, uklidnit poškozeného, pomáhají při výslechu, instruuji kriminalisty, jak se chovat k poškozenému i k podezřelému.

Psychologické expertizní a konzultační služby

Dále uváděné psychologické postupy zprostředkovávají náhled na servis, který je v zahraničí běžně dostupný. U nás je možnost použití jednotlivých oblastí psychologických služeb poněkud složitější. Některé odborné služby jsou standardně provozovány (např. soudně znalecká činnost), jiné jsou zatím v počátcích (např. profilování) a některé oblasti se v praxi zatím z různých důvodů neprovozují (např. vyšetřovací hypnóza).

Úvodem je třeba zdůraznit, že forenzní (kriminální) psychologie působí jako pomocná disciplína ve vztahu ke kriminalistice. Je důležité si tuto skutečnost plně uvědomit. Psychologie nenahrazuje kriminalistickou techniku, taktiku ani metodiku. Při vyšetřování případů přicházejí psychologické postupy úvahu zpravidla v situacích důkazní nouze či nejednoznačnosti. Pomoci psychologů se využívá spíše ve zvláště komplikovaných případech, a to teprve tehdy, jestliže selhaly obvyklé kriminalistické postupy anebo je nelze z různých důvodů plně využít. O přizvání psychologa se uvažuje povětšinou při vyšetřování závažných kriminálních činů (sériové, zvláště nebezpečné, spáchané na dětech, činy bez srozumitelné motivace atd.). Pomocná role psychologie (a psychologických postupů v kriminalistice) je dána i tím, že její dobrozdání a doporučení mají zpravidla pravděpodobnostní hodnotu, např. nevedou k jednoznačné identifikaci pachatele. Dále je třeba zakalkulovat skutečnost, že ne vždy lze zvolený psychologický postup použít. U většiny psychologických postupů je nejdříve nutné zkoumat, zda jsou v daném případě splněny podmínky pro jejich použití. Ani výchozí příznivé podmínky nejsou stoprocentní zárukou, že pomoc psychologa přispěje k objasnění činu. Přes tato omezení jsou psychologické metody funkčním doplňkem kriminalistických postupů. Zahraniční i domácí zkušenosti ukazují, že v určitých situacích mohou být velmi prospěšné.

Psychologické služby využívané při vyšetřování trestných činů mají rozmanitou podobu. Bývají tříděny podle různých hledisek. V tomto textu použijeme přehled, který přihlíží k právním hlediskům a jejich obsahovému zaměření.

Odborné psychologické služby lze rozčlenit do tří hlavních oblastí. Jsou to:

- 1) soudně psychologická znalecká činnost, kterou upravuje trestní řád
- 2) konzultační činnost při objasňování případu a v přípravném řízení zaměřená obsahově na různé kriminalisticko - psychologické problémy spojené s taktikou vyšetřování
- 3) speciální psychologické postupy (služby) při objasňování případu a v přípravném řízení (Čírtková, 1998)

Soudně znalecká psychologická činnost

Představuje dnes běžně dostupnou psychologickou službu využívanou pro účely vyšetřování i soudního projednávání věci. Je pro ni příznačné, že má procesní, nikoli pouze taktický význam. Tzn., že na soudně znalecký psychologický posudek se nahlíží jako na důkazní prostředek, uplatňuje se jako jeden z řady důkazů a soud k němu při projednávání věci přihlíží. Soudně znalecká činnost psychologů má svou tradici, odpovídající teoretické zázemí a právní úpravu. Soudně znalecká činnost psychologů se uplatňuje v trestněprávní, ale i občanskoprávní oblasti (např. v rozvodových řízeních při svěřování dětí do výchovné péče apod.). Dále budeme přihlížet zejména k působení znalců psychologů v trestněprávní oblasti.

K uplatnění psychologů jako soudních znalců dochází spontánně na počátku dvacátého století. První psychologové vystupují v roli znalců, aniž by bylo jejich ustanovení do této role právně upraveno. Byli povoláváni takřka bez výjimek pouze obhájci v případech mravnostních deliktů. Je proto přirozené, že obhajobou přizvaný znalec zpravidla zpochybňoval věrohodnost výpovědí poškozených, nejčastěji dětí a mladistvých. Díky nekompromisnímu tažení proti spolehlivosti výpovědí získal *W. Stern* nelichotivou přezdívku „prvního velkého exkulpátora.“ Údajně byl *W. Stern* sám zaskočen důsledky, které přinesla jeho nauka o chybovosti svědeckých výpovědí pro soudní praxi. (Hartmann a Haubl 1984). Koncem dvacátých let minulého století uhasíná křížácké tažení proti výpovědi jako důkaznímu prostředku, papežové psychologie výpovědi v Německu byli poraženi, jejich pesimismus byl vystřídán podstatně realističtější přístupem v (psychologické) teorii i (soudní) praxi. V této době znalci psychologové opírali svá stanoviska o psychologické poznatky své doby a jejich postup při přezkoumávání výpovědí nebyl odborně ani právně blíže upraven.

K výrazným změnám dochází po druhé světové válce, a to jak v právním, tak odborném ohledu. Znalec psycholog je povoláván orgány činnými v trestním řízení proto, aby svými odbornými znalostmi napomohl při hledání materiální pravdy. Jeho znalecké působení je současně svázáno odbornými psychologickými náležitostmi, které garantují objektivnost a platnost závěrů obsažených ve znaleckém posudku. Každý znalec musí při vypracovávání odpovědi na položené otázky používat zavedené, všeobecně akceptované metody, jejichž spolehlivost a platnost je známa. Právní úprava znalecké psychologické činnosti je v obecné poloze srovnatelná, v různých státech se liší zejména v detailech, např. ohledně zákonné možnosti nařídít psychologické zkoumání osobnosti obviněného či obžalovaného, zda se připouští samostatný psychologický znalecký posudek anebo je zahrnut jako součást psychiatrické expertizy apod. U nás je např. běžnější zkoumání osobnosti obviněného než svědka, zatímco v Itálii je tomu naopak, připouští se zkoumání psychologie svědka a poškozeného, zkoumat duševní založení obžalovaného lze pouze výjimečně, je-li prokazatelné podezření na psychopatologii. V našich podmínkách není znalecká činnost psychologů přímo zmiňována ve znění zákonů. Řídí se obecnými ustanoveními zákona o znalcích. Při přizvání znalce psychologa se vychází z §105 trestního řádu (je-li zapotřebí odborných znalostí pro objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení, přibere se znalec). Pro zkoumání duševního stavu a osobnosti obviněného se využívá §116 trestního řádu, který zmiňuje znalce z oboru psychiatrie. Na tomto základě jsou fakticky přibíráni i znalci z oboru klinické a forenzní psychologie. Zdá se, že tento stav nelze považovat za zcela vyhovující. Postupně však dochází k dalšímu upřesňování. Např. ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu z roku 1976 se stanovuje, že psychiatrovi

přísluší řešení otázek psychopatologických (tj. duševní abnormalita a posuzování přičetnosti), zatímco psycholog je kompetentní pro řešení otázek duševního stavu v normě, což by znamenalo soudně znalecké psychologické zkoumání v naprosté většině kriminálních případů, kdy se přibírá znalec odborník na duševní stav a objasnění subjektivní stránky trestného činu. Procento skutečně duševně nemocných, psychiatrických pachatelů, je totiž minimální. Je nutné připomenout, že přechod mezi duševní normou a abnormitou je plynulý a chorobné změny v duševním dění nelze posuzovat bez znalosti normy. Proto není výjimkou, že psycholog bývá přibírán k tzv. diferenciální diagnóze a spolupracuje v týmu s psychiatrem, sexuologem a podobně. Podněty k dalšímu upřesňování soudně znalecké psychologické činnosti přichází i ze soudní praxe, zejména v případech, kdy při soudním projednávání věci je přizván znalec psycholog k doplnění psychiatrického znaleckého posudku v zájmu objasnění subjektivní stránky spáchaného trestného činu.

Znaleckou činnost vykonávají odborníci, kteří jsou jmenováni soudem, jsou zapsáni do příslušného seznamu znalců a prokazují se tzv. znaleckou doložkou. Psychologové, kteří nejsou zapsáni v seznamu znalců, mohou být z titulu své odbornosti přizváni ve výjimečných případech jako znalci ad hoc. Znaleckou činnost mohou vykonávat i odborné ústavy či expertní pracoviště. Podmínky, za nichž se může uchazeč stát soudním znalcem, vymezuje zákon o znalcích. Rozhodující jsou při tom jeho odborné předpoklady a praktické zkušenosti v oboru, v němž má jako znalec působit. Má-li být jmenován v oboru, kde je zavedena speciální příprava pro znalce, je povinen tuto znaleckou průpravu absolvovat (např. postgraduální příprava, specializační znalecké školení apod.). Znalec je přizván formou usnesení. Na znalce se nejčastěji obrací vyšetřovatel, soud či příslušný státní zástupce. O vypracování znaleckého posudku mohou žádat i ostatní strany zúčastněné v trestním řízení.

Zadavatel znaleckého zkoumání musí co nejpřesněji vymezit otázky, na které znalec psycholog odpovídá. Znalci psychologovi nepřísluší vyjadřovat se k právní stránce věci. Z odborných závěrů znalce, např. ohledně pohnutek, které vyústily ve spáchání trestného činu, vyvozují orgány činné v trestním řízení důsledky pro právní posouzení věci, např. z hlediska polehčujících či přitěžujících okolností. V praxi se ustálil určitý okruh otázek či problémů, na které nejčastěji odpovídají znalci psychologové. Tato typická, obvyklá zadání lze současně chápat jako orientační vymezení kompetence psychologů znalců, podle níž se postupuje v praxi. Soudní znalci psychologové se zpravidla vyjadřují k následujícím odborným okruhům:

- posuzování osobnosti obviněného či obžalovaného, vzácněji také svědka či poškozeného
- posuzování kriminální motivace, eventuálně přímo chování obviněného či obžalovaného
- posuzování věrohodnosti výpovědi
- posuzování interpersonálních vazeb, vlivů prostředí na osobnost a její chování a v případě skupinových deliktů i posuzování dynamiky skupiny
- posuzování kriminálního vývoje osobnosti (nebezpečnosti pachatele) a s tím související posuzování možností resocializace

Tento okruh je však poměrně úzký a nelze jej pokládat za vyčerpávající přehled otázek příslušejících znalci psychologovi. Obecně je třeba vycházet ze skutečnosti, že psycholog je v zásadě způsobilý objasňovat odborné okolnosti, týkající se subjektivní

stránky trestného činu. Trestní zákon (jeho zvláštní část) i trestní řád obsahují řadu pojmů, jejichž kvalifikované posouzení, zejména v komplikovaných důkazně nejednoznačných případech, předpokládá odborné (tj. psychologické) poznatky, např. odborné posouzení, zda lze hovořit o určitém osobnostním založení, o stavu silného rozrušení, o využívání bezbrannosti a závislosti druhého, o svedení druhé osoby k nezákonné činnosti a podobně. V této souvislosti je vhodné upozornit, že okruh otázek, se kterými se obrací vyšetřovací a soudní složky na psychology znalce, je v některých zemích podstatně širší, např. v USA se více uplatňuje i sociální psychologie, dopravní psychologie, psychologie reklamy jako oblast znalecké činnosti. Zdá se, že v našich podmínkách převažuje ještě velmi úzké chápání psychologie v právní veřejnosti, které se promítá i do stávajícího využívání psychologických znaleckých služeb.

Soudně znalecké psychologické zkoumání osobnosti obviněného se u nás uplatňuje povětšinou v následujících případech:

- u trestných činů proti životu a zdraví, a to i tehdy, jestliže nejsou žádné pochybnosti o přičetnosti pachatele, avšak povaha činu, způsob jeho provedení a chování pachatele po činu nasvědčují, že odborné posouzení osobnosti pachatele je důležité pro úplné objasnění a dokazování ve věci; vedle požadavku na všeobecné vyšetření osobnosti může zadavatel posudku zdůraznit určité dílčí konkrétní otázky, jako např. odolnost jedince k zátěžovým životním situacím, úroveň submise či dominance, sugestibilitu apod.
- u trestných činů spáchaných mladistvými pachateli, kde samotný věk, stupeň duševní a sociální vyspělosti a eventuální začlenění do určitých skupin se zpravidla výrazným způsobem podepisují na motivaci, která spustila kriminální jednání
- u případů spojených s autoagresí, např. sebepoškozování ve vyšetřovací vazbě, pokusy o sebevraždu apod.
- u některých nedbalostních trestných činů (silničních, železničních, leteckých nehod, provozních havárií v podnicích apod.); psychologické znalecké posouzení se zaměřuje především na přezkoumání příčin nečekaného selhání lidského činitele; do této skupiny lze zařadit i psychologické posuzování vědomé a nevědomé (neúmyslné) nedbalosti, tj. odborné vyšetření otázky, zda pachatel skutečně nevěděl, vědět neměl a ani vědět nemohl, jaké důsledky svým chováním přivodí; znalecký posudek psychologů má v těchto případech značný význam pro právní kvalifikaci a rozhodnutí ve věci.

V průběhu vývoje soudně znalecké činnosti u nás se ustálilo jednotné pojetí stavby posudku. Požadavky na stavbu znaleckého posudku, který zpracovává psycholog znalec, lze chápat jako náležitosti, které musí být splněny, aby byl produkt znalce použitelný pro účely trestního řízení.

Znalecký posudek má mít následující strukturu:

1. *zadání úkolu* – obsahuje: ocitování zadavatele posudku, identifikační znaky případu, tj. uvedení právní věci, ve které je znalecký posudek zpracováván, zadané otázky ve znění zadavatele, identifikační údaje vyšetřovaného
2. *stručný výpis ze spisové dokumentace* – je v kompetenci znalce vybrat vyšetřovacího spisu ty části, které považuje za stěžejní z hlediska probraných otázek (např. z protokolu ohledání místa činu, z protokolu výpovědi apod.); znalec psycholog má právo si v odůvodněných případech vyžádat i zdravotní a jinou dokumentaci k vyšetřované osobě, tj. je-li to nezbytné pro úplné a náležitě zodpovězení otázek zadavatele posudku
3. *vlastní psychologické vyšetření* – konkrétní postup a použité metody se řídí zadanými otázkami; je tedy logické, že v soudně znaleckých posudcích se uplatňují různé psychologické (diagnostické) metody; proto v této části znalec rovněž popisuje postup a metody, které pro daný případ použil a dále další důležité okolnosti psychologického vyšetření, např. přístup vyšetřovaného; poté se uvádí výsledky vyšetření, tj. psychologický „nález“ v podobě posouzení osobnosti vyšetřovaného a jeho chování v průběhu sezení u znalce psychologa; psychologický nález se opírá o anamnestické údaje, výsledky testových metod a diagnostického rozhovoru, který běžně zahrnuje i líčení kritických událostí vyšetřovaným jedincem; ačkoli jde o odborné vyšetření, musí být popis průběhu i výsledky podávány ve srozumitelné podobě, tj. takovým způsobem, aby veškeré informace mohl použít zadavatel posudku nepsycholog
4. *závěr posudku* – zahrnuje stručné a srozumitelné odpovědi na položené otázky; hypotetické, pravděpodobnostní závěry musí být jako takové zcela jasně označeny
5. *formální náležitosti* – stvrzují platnost a autorství posudku (datum zpracování, identifikační údaje znalce a znalecká doložka).

Je zřejmé, že postup znalce a zpracování výsledného produktu znaleckého zkoumání se podřizují otázkám zadavatele. Považujeme za nutné upozornit na praktickou a důležitou okolnost, která nebývá vždy plně doceňována. Vyšetřovací a soudní složky nesou značnou individuální odpovědnost při rozhodování eventuálním přibrání znalce v oboru psychologie (klinické, forenzní apod.).

Zadavatel zpravidla bez hlubší psychologické průpravy rozpoznává, zda v konkrétním případě hrají psychologické okolnosti do té míry důležitou roli, že je na místě přizvat znalce psychologa. Konkrétně to znamená, že zadavatel musí sám zvážit, zda např. projevy stíhané osoby se jeví jako natolik neobvyklé, nápadné a vymykající se běžnému standardu chování a uvažování, že mohly výrazně ovlivnit subjektivní stránku spáchání trestného činu. Na základě takové úvahy pak zadavatel posudku vyjadřuje své předběžné úvahy formou konkrétních, tj. odborných otázek na znalce. Vedle právních znalostí o znalecké činnosti (např. při zkoumání duševního stavu obviněného je třeba přizvat znalce dva, znalci nelze klást otázky implikující právní nahlížení na věc atd.) jsou účelné a vhodné i určité základní znalosti z oblasti psychologie. V řadě případů totiž nelze vystačit s běžnou laickou zkušeností a intuitivním odhadem např. normality, kriminální motivace či věrohodnosti stíhané osoby.

Základní a účelově pojatá psychologická průprava právníků v této oblasti by měla zahrnovat poznatky z psychologie osobnosti, z psychopatologie, vstupní informace o

motivaci a věrohodnosti a dále přehled o základních skupinách psychologických metod. Odpovídající psychologická průprava by se příznivě promítla i do zvýšení způsobilosti rozlišovat mezi povahou a možnostmi psychologické a psychiatrické znalecké činnosti.

Závěrem zdůrazňujeme, že znalec psycholog činí odborné závěry vždy jen o otázkách skutkových a nikoli právních. Znalecký posudek podléhá volnému hodnocení soudu jako každý jiný důkaz (Čírtková, 1998).

Konzultační činnost psychologů při objasňování a vyšetřování případu

V posledních letech je možností a mezím psychologie při objasňování a vyšetřování trestných činů věnována značná pozornost v teorii i praxi. Psychologická podpora objasňování a vyšetřování probíhá jako konzultace psychologa s kriminalisty a vyšetřovateli. V současné době je v naprosté většině zemí známou a více či méně dostupnou záležitostí. Rozdíly panují spíše v tom, zda je v jednotlivých zemích zřízeno speciální pracoviště kriminální psychologie, či zda je tato služba zajišťována vedle jiné (hlavní) pracovní náplně forezních, klinických anebo pracovních psychologů. Ke konzultacím dochází vždy z podnětu orgánů prosazujících právo a ve světě i u nás jsou zajišťovány jak policejními psychology, tak externími experty z univerzitních, klinických i výzkumných psychologických pracovišť.

Mezi činnostmi „znalce – forezního psychologa“ a činnostmi „konzultanta -kriminálního psychologa“ jsou značné rozdíly. Forezní psycholog – znalec se s případem setkává poté, co bylo sděleno obvinění (tj. v přípravném řízení) anebo poté, co byla podána obžaloba (tj. v soudním řízení). Psychologové soudní znalci jsou v trestních věcech přizváni proto, aby přispěli jako odborníci k objasnění důležitých okolností spáchaného činu. Soudně znalecká činnost je upravena zákonem a odvíjí se podle ustanovení trestního řádu. Znalecký posudek má hodnotu důkazu, znalec obvykle vypovídá před soudem, soud k závěrům znaleckého posudku přihlíží při vynesení svého výroku o vině či nevině a trestu. Jádrem znaleckého zkoumání je forezní psychodiagnostika. Znalec podrobuje obviněného (vzácněji svědka) psychologickému vyšetření pomocí psychodiagnostických metod a procedur. Forezní psycholog – znalec vychází z vyšetřované osoby, setkává se s ní jako s nositelem určitých charakteristik, které má pomocí daných testových i netestových metod zjistit. Na základě výsledků psychologického vyšetření formuluje své odpovědi na přesně zadané otázky.

Konzultant – kriminální psycholog se nalézá v odlišné situaci. Nevychází z jednotlivce určeného ke zkoumání, nýbrž z trestného činu, jeho psychologického rozboru včetně maximálně detailního popisu chování pachatele při činu. Nemůže se opírat o standardní psychodiagnostické metody, neboť použití testových baterií je vyloučeno. Používá své psychologické know-how kasuistickým způsobem. Z množství behaviorálních charakteristik vybírá „psychologické stopy,“ které považuje v daném případě za klíčové. Podle interpretačních schémat různých psychologických teorií či modelů z nich odvozuje pravděpodobné odpovědi na otázky zformulované kriminalisty nebo vyšetřovatelem.

Obtížnost takových konzultací ilustrují námátkou zvolené příklady: psychologický odhad možného místa pobytu duševně narušeného vězně na útěku anebo doporučení pro vedení výslechu dvou osob podezřelých z únosu osoby zadržované na neznámém místě a pravděpodobně ohrožené na životě. V této situaci jsou na konzultujícího psychologa

kladeny konkrétní otázky, např. doporučit, která osoba má podat vysvětlení jako první, navrhnout vhodnou taktiku pro navázání kontaktu a následné dotazování. Jiným příkladem je posouzení výhružného dopisu co do věrohodnosti výhružky a psychologická charakteristika osobnosti pisatele anebo orientační posouzení výpovědi svědka se závěrem, zda jde spíše o fingované či autentické loupežné přepadení.

Konzultační činnost psychologa v přípravném řízení zahrnuje pomoc, která má zpravidla charakter konzultace či porady k psychologickým stránkám vyšetřovaného případu a uskutečňuje se na vyžádání vyšetřovatele. Tato odborná psychologická činnost není normativně upravena, umožňuje však zvýšit odbornou kompetenci vyšetřovatele. Její produkty mají většinou písemnou formu, nebývají ale součástí vyšetřovacího spisu. Součástí vyšetřovacího spisu se však stávají tehdy, jestliže je konzultace stanoveným způsobem vyžádána a má povahu odborného vyjádření. Ze zahraničních i domácích zkušeností vyplývá, že k přizvání psychologa dochází nejčastěji v souvislosti s následujícími situacemi:

- konzultace k volbě taktiky výslechu, např. s ohledem na osobnost vyslýchaného, na vyšetřovací situaci, na jeho postoj k vyšetřování, věk apod.
- řešení otázek psychologického působení na vyslýchaného při výslechu, např. zamezení sugestivního vlivu, navázání kontaktu s vyslýchaným, překonání jeho rozhodnutí nevyprávět anebo vyprávět lživě apod.
- spolupráce při přípravě vyšetřovacího experimentu, např. ohledně registrace a interpretace nonverbálních projevů
- podíl při tvorbě vyšetřovacích verzí k případu, zejména z hlediska motivačního pozadí trestného činu, posouzení verzí podle pravděpodobné platnosti, typování skupinové příslušnosti pachatele
- spolupráce při typování pachatele z omezeného okruhu podezřelých, příprava a provedení konfrontace, odborné posouzení věrohodnosti v průběhu výslechu nebo na základě videodokumentace výslechu (výsledek znaleckého zkoumání věrohodnosti slouží především pro rozhodování soudu, expertní posuzování věrohodnosti umožňuje svou operativností a jasnou účelovostí průběžně reagovat a zakomponovat jeho výsledky aktuálně do procesu vyšetřování)
- pomoc při formulaci otázek znalcům z oboru psychologie a psychiatrie apod.

Odborná stanoviska a doporučení konzultujícího psychologa mají kriminalisticko-taktickou hodnotu, nemají procesní význam. Napomáhají volbě účelných postupů při vyšetřování. Je zřejmé, že nemohou sloužit jako důkazní prostředek. Mohou však přispět k získání důkazů ve věci (např. při typování pravděpodobného pachatele z omezeného okruhu podezřelých lze psychologické stanovisko využít k přípravě vedení výslechu a jeho prostřednictvím získat hledané důkazy); (Čírtková, 1998).

7. Sestavování pracovních týmů v Policii České republiky

Pracovní týmy Policie České republiky jsou sestavovány k řešení určité problematiky (např. obchod s drogami) a k řešení konkrétních trestných činů (např. vražda). Týmy také vznikají, pokud se objeví nějaké abnormality (např. zvýšení počet krádeží aut), které není možné vyřešit zvýšením běžné služby – tedy např. posílením počtu policistů v dané lokalitě. Nejčastěji se vytváří týmy pro vyšetřování zvlášť závažné trestné činnosti.

V Policii také fungují stálé týmy, jako jsou např. krizové štáby, které jsou součástí větších týmů nebo pracovních skupin.

Pracovní tým sestavuje vždy nadřízený, který se danou problematikou zabývá. Členy týmu si vybírá na základě jejich odbornosti, specializace a zkušeností. Na rozdíl od hospodářských organizací nejsou členové policejního týmu vybírání také podle osobnostních předpokladů a schopnosti a ochoty pracovat v týmu – osobnostní předpoklady pro výkon práce již přezkoumal policejní psycholog a ochota pracovat v týmu se u policejního specialisty předpokládá, spolupráce je zde nutností. V policejním týmu pracuje množství specialistů, z nichž každý je odborníkem na jinou činnost.

V hospodářských organizacích mohou být členy týmu i laici, kteří často přináší nové, originální nápady a způsoby řešení. Domnívám se, že u policejních týmů by se laici mohli podílet např. na zavádění nových systémů (tzv. projektové týmy), ale díky neznalosti policejního prostředí, policejní práce a malému množství zkušeností by nemohli být platnými členy týmu, který vyšetřuje trestnou činnost.

Policejní tým pro vyšetřování zvlášť závažné trestné činnosti tvoří: vedoucí týmu, vyšetřovatel, který je obvykle vedoucím týmu, analytik, operativní pracovník, technici a další specialisté dle potřeby: daktyloskop, fotograf, PC expert, lékař, psovod. Vedoucí týmu si může podle potřeby vyžádat i policisty z jednotlivých operativních složek

Vedoucí odpovídá za vedení týmu, za komunikaci mezi jednotlivými členy týmu a za komunikaci mezi týmem a okolím. Některé týmy mohou mít pouze neformálního vedoucího, to jsou tzv. samořídící týmy.

Policejní týmy jsou řízeny direktivní stylem, zatímco v týmech hospodářských organizací je v poslední době nejvíce uplatňován demokratický a liberální styl řízení. Policejní týmy řeší úkoly, které přesahují možnosti jedince, takže na hledání vhodného řešení, hodnocení nalezených řešení a rozhodování by se měl podílet celý tým. Je to ale vedoucí týmu, kdo rozděljuje úkoly a dohlíží na jejich plnění; na jeho hlavu také většinou padá neúspěch (nevyřešení případu) celého týmu.

Proces týmové práce při vyšetřování zvláště závažné trestné činnosti má několik fází:

- výběr členů týmu (na rozdíl od hospodářských organizací má vedoucí policejního týmu omezenou možnost výběru, nemůže přizvat pracovníky mimo Policii)
- definování (vedoucí musí definovat cíle, termíny a úkoly jednotlivých členů týmu)
- analýza informací
- generování variant řešení
- třídění navržených variant (hypotéz) řešení do podobných skupin
- hodnocení návrhů
- určení pravidel rozhodování (kdo, v jakých situacích a jakým způsobem bude rozhodovat)
- vlastní realizace (zadržení pachatele, zajištění důkazů, vedení výslechů)
- testování, zda zvolená hypotéza (způsob řešení) je správná.

Lze tedy říci, že policejní týmová práce vychází ze stejných principů jako týmová práce v hospodářských organizacích (určení vedoucího, výběr členů, rozdělení pravomocí a úkolů). Policejní týmová práce je však v mnohém ohledu specifická – relativně málo lidí má potřebnou odbornost či specializaci, ne všichni lidé jsou schopni vykonávat policejní práci, navíc se policisté často dostávají do stresových a extrémních situací.

8. Závěr

Mým úkolem bylo zhodnotit úlohu psychologa při vytváření pracovních týmů. Protože organizací, ve které jsem výzkum prováděla, byla Policie České republiky, nejprve jsem charakterizovala policejní sbor, náplň práce a povinnosti policistů. Poté jsem představila policejní psychologickou službu a teoretický pohled na pracovní týmy. V praktické části jsem se zabývala činností policejních psychologů a tvorbou pracovních týmů v Policii České republiky.

V hospodářských organizacích se na tvorbě týmů podílejí nejvíce nadřízení, nebo ti, kteří mají tým vést, případně personalisté. Také v Policii hraje při tvorbě pracovních týmů nejdůležitější roli nadřízený, který si tým sestavuje podle potřeb – tedy podle toho, jakou problematikou se bude zabývat. Členy týmu si volí podle specializace, odbornosti a zkušeností, stejně jako ve většině hospodářských organizací.

V České republice ještě zatím málo organizací využívá služeb psychologa při výběru zaměstnanců či tvorbě pracovních týmů, zatímco u Policie hraje psycholog nezastupitelnou roli.

Policejní práce klade na člověka zvýšené nároky jak osobnostní, tak znalostní a zkušenostní. Při výběru policistů je tedy role psychologa absolutně nezastupitelná. Jedině psycholog je totiž schopen provést a správně vyhodnotit osobnostní a další testy, kterým se uchazeči o práci policisty musí podrobit. Jeho roli nemůže převzít nikdo jiný, ani zkušený personalista.

Policejní psycholog také provádí další testy, které jsou náročnější, u policistů, kteří se rozhodnou pro práci nadřízených nebo pro specializovanou práci (psycholog potom provádí další testy, aby zjistil, zda jsou schopni dlouhodobě snášet velkou stresovou zátěž, konfliktní situace, setkávání se s mrtvolami, vést výslechy, stát se členem zásahové jednotky apod.).

Ve tvorbě pracovních týmů ale policejní psycholog žádnou roli nehraje, pouze při vstupních testech posuzuje také schopnost týmové práce a schopnost vycházet s kolegy.

Protože policejní prezident plk. Mgr. Vladislav Husák odešel 1. 4. 2007 z funkce, je možné, že nový policejní prezident přidělí policejním psychologům nové úkoly, mezi kterými může být i sestavování pracovních týmů, i když to je velmi nepravděpodobné – role policejního psychologa spočívá hlavně ve výběru uchazečů o policejní práci, výcviku jednání policistů, poradenských službách a posttraumatické péči o policisty.

Po rozhovorech s policisty i s policejním psychologem jsem došla k závěru, že účast policejního psychologa na tvorbě pracovních týmů není nutná. Všichni policisté prošli u psychologa testy, jsou tedy schopni vykonávat svou práci. Policisty zná vždy lépe nadřízený než psycholog, proto si do týmu vybere lidi s příslušnými znalostmi, odborností a zejména s odpovídajícími zkušenostmi. Z každodenní práce také pozná, který konkrétní policista by se po získání potřebných znalostí mohl případně zařadit do kterého týmu.

Hypotéza, že role psychologa je při tvorbě policejních pracovních týmů nezbytná a nezastupitelná, se tedy nepotvrdila. Je třeba zdůraznit, že role policejního psychologa je nezastupitelná při přijímání nových policistů, při zařazování policistů na vyšší funkce a specializované pracovní činnosti, při výcviku policistů, kdy psychologové realizují kurzy asertivity, kurzy jednání se suicidanty a mnoho dalších kurzů, také je velmi důležitá poradenská činnost a zejména posttraumatické péče o policisty, která jim pomáhá vyrovnat se s náročnou a často traumatizující prací.

Role psychologa při sestavování pracovních týmů ovšem zastupitelná je, dokonce lze říci, psycholog v sestavování pracovních týmů žádnou roli nehraje.

Summary

This graduation thesis is concerned with the role of a psychologist in the work team building. The organisation where I did the qualitative research work was Police of the Czech Republic. I wanted to confirm or rebut the assertion that the role of psychologist in police teams building is irreplaceable. I used methods of questioning, interview and observation.

Police teams are created to solve some issues (e.g. drug-traffic) or a concrete crime (e.g. a murder).

I found out that police teams are built by supervisors. They are choosing team members in accordance with their specialization, skills and experience. The police psychologists have no dealing with the team building.

Police psychologists pick new policemen – they test their memory, reactions (this test examines functions of cerebral cortex) and intelligence. New policemen also have to pass a test of personality. All these tests are necessary, because police work is extremely exacting.

Next police psychologist's task is policemen training. Psychologists teach them the assertivity, how to cope with stress and how to deal with a suicide.

Very important part of police psychologists' job is a consulting service, which can involve policemen, their wives and kids. Police psychologists offer the post-traumatic care as well. This care is established for policemen who used a gun, who are investigating death of a child or some grave murder.

Police psychologists are working as investigation's consultants, especially by investigation of self-murders, rapes, maltreatment with children. They help to ease the situation, to calm down the sufferer, they also help by the questioning and they instruct policemen how to behave to the sufferer.

Keywords: psychologist, team, police, consultant, tests

Přehled použité literatury

Bartošová H. a kolektiv. *Policejní akademie České republiky*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1999. 38 s.

Čírtková L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2000. 254 s.

Čírtková L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. 255 s.

Kroy P. *Metoda řešení konfliktů pomocí analýzy transakcí – informačně metodická příručka*

Lukeš V. *Antistresový program*. České Budějovice: Pedagogické centrum, 2001. 64 s.

Lukeš V. *Psychologické aspekty suicidia*. České Budějovice: Skupina psychologických služeb Policie České republiky, 2003.

Mayerová M., Růžička J. *Psychologie v hospodářské praxi*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. 236 s.

Mayerová M., Růžička J. *Sociologie v ekonomické praxi*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2001. 143 s.

Mayerová M., Růžička J. *Vedení lidí v organizaci*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1999. 176 s.

Pokyn ministra vnitra č. 94/1999 ze dne 3. září 1999

Ševčík S. *Asertivita a mezilidská komunikace*. Brno: Institut výchovy a bezpečnosti práce, 1996. 36 s.

Vališová A. *Asertivita v rodině a ve škole*. Jinočany: H&H, 1992. 156 s.

Wortman B., Loftus E., Marshall M. *Psychology*. New York: Alfred A. Knopf, 1988. 622 s.

Zákon o Policii č. 283/1991 Sb. ze dne 21. června 1991

Zákon o služebním poměru č. 186/1992 Sb. ze dne 19. března 1992

Internetové zdroje dostupné ze dne 2. 4. 2007:

- <http://www.mvcr.cz/ministerstvo/person.html/#2>
- <http://www.mvcr.cz/ministerstvo/person.html/#3>
- http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=39426#priprava

Seznam příloh

Příloha 1 – Organizační schéma Policie České republiky

Příloha 2 – Ukázka osnovy anamnestického vyšetření

Příloha 2

Osnova anamnestického šetření

Jméno a datum narození:

adresa:

mobil:

jméno, profese – důchod, věk, somatický stav, povaha, duševní stav, vztahy v průběhu života a nyní

otec:

matka:

pohlaví, věk, profese, zdravotní + duševní stav, povahy, vztahy dříve a nyní, preference v rodině

sourozenci: 1

2

3

duševní poruchy, suicidium, alkoholismus, drogy, nejraději měl koho, nejlépe vycházel, opora:

příbuzní

v jeho dětství, v dospívání, nyní, s kým vycházel lépe a proč, rozvod kdy a proč:

vztahy mezi rodiči:

hádky, střety, kdo ustupoval, agrese, bití, rozvodové situace, dominance koho z rodičů

styl, převaha koho, tresty, fyzické tresty, strádání, frustrace, povinnosti:

výchova:

gravida matky, porod, nemoci postnatální a ranný vývoj:

chodil, mluvil, enureza, pavor nocturnus, poruchy čtení, psaní, řeči,

vývoj v dětství:

por. vnímání, vědomí, mdloby, křeče, bolesti hlavy, útoky

dětské domovy:

DDÚ:

VÚM:

psychiatr – psycholog:

nemoci, operace, úrazy:

adaptace, kdy, negativní vzpomínky, pozitiva, šikana, rvačky, prospěch, vazby ve skupině:

jesle:

školka:

zákl. škola:

UŠ:

SŠ:

VŠ: